

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра фінансів та обліку

**МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ
У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ГРАБОВЕЦЬКОЇ Ганни Андріївни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ПЕТЛІН Ірина Володимирівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«07» грудня 2023 р., протокол № 5
завідувач кафедри фінансів та обліку

(підпис) **МЕЛЬНИК С.І.**
(ПРІЗВИЩЕ, ініціали)

Львів
2023

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки
 Кафедра фінансів та обліку
 Освітній ступінь «магістр»
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
 фінансів та обліку
 _____ Степан МЕЛЬНИК
 «_» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ГРАБОВЕЦЬКОЇ Ганни Андріївни (ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України»
 керівник роботи НАКОНЕЧНА Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент
 затверджені наказом ЛьвДУВС від «_» _____ 2023 р. № _____
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «_» _____ 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові документи з питань моніторингу ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України, літературні джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Провести теоретичне дослідження ролі і місця фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави, сутності ризиків грошово-кредитної сфери та їх впливу на фінансову безпеку держави; проаналізувати стан фінансової безпеки України; провести оцінку моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінити їх вплив на фінансову безпеку України; запропонувати основні методи удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України; узагальнити міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків) Фінансова безпека в системі економічної безпеки держави; чинники розвитку грошово-кредитної сфери держави; вплив ризиків, загроз і небезпек на фінансову безпеку держави; місце грошово-кредитної сфери в системі фінансової безпеки держави; механізм взаємодії грошово-кредитної політики із фінансовою безпекою держави; стан та динаміка зміни рівня фінансової безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни грошово-кредитної безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни бюджетної безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни боргової безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни валютної безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни банківської безпеки України у 2018–2022 рр.; стан та тенденції зміни безпеки небанківського фінансового сектору України у 2018–2022 рр.; стан та динаміка зміни обсягу реального ВВП та індексу споживчих цін в Україні у 2018–2022 рр.; стан та динаміка зміни обсягів грошової маси в Україні у 2018–2022 рр.; стан та динаміка зміни курсу гривні, встановленого НБУ, до іноземних валют, 2018–2022 рр.; стан та динаміка зміни обсягів золотовалютних резервів України у 2018–2022 рр.; динаміка рівня монетизації економіки України у 2018–2022 рр.; алгоритм формування основних напрямків виявлення й попередження ризиків і загроз грошово-кредитної сфери з метою забезпечення фінансової безпеки держави; удосконалений механізм формування та реалізації грошово-кредитної політики України; удосконалення стратегії формування та реалізації грошово-

кредитної політики держави; основні напрями, інструменти, заходи та результати грошово-кредитної політики, що здійснюються в зарубіжних країнах.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	НАКОНЕЧНА Н.В.		
2	НАКОНЕЧНА Н.В.		
3	НАКОНЕЧНА Н.В.		

7. Дата видачі завдання «__» _____ 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану		виконано
2	Написання першого розділу		виконано
3	Написання другого розділу		виконано
4	Написання третього розділу		виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків		виконано
6	Оформлення роботи		виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

ГРАБОВЕЦЬКА Г.А.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

НАКОНЕЧНА Н.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ГРАБОВЕЦЬКА Г.А. Моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретико-методичних засад моніторингу ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України. Розглянуто теоретичні аспекти ризиків грошово-кредитної сфери та їх вплив на фінансову безпеку держави, визначено роль і місце фінансової безпеки держави в системі економічної безпеки. Проаналізовано стан та динаміку зміни фінансової безпеки України, здійснено моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінено їх вплив на фінансову безпеку України. Запропоновано основні напрямки удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України.

Ключові слова: ризики, загрози, індикатори, грошово-кредитна сфера, фінансова безпека держави.

ANNOTATION

HRABOVETSKA G.A. Monitoring of monetary risks in the system of strengthening financial security of Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2023.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical and methodological principles of monitoring the risks of the monetary and credit sphere in the system of strengthening the financial security of Ukraine. The theoretical aspects of the risks of the monetary sphere and their impact on the financial security of the state are considered, the role and place of the financial security of the state in the system of economic security is determined. The state and dynamics of changes in the financial security of Ukraine were analyzed, the risks of the monetary and credit sphere were monitored and their impact on the financial security of Ukraine was assessed. The main areas of improvement of the mechanism of formation and implementation of monetary policy in the system of strengthening financial security of Ukraine are proposed.

Key words: risks, threats, indicators, monetary and credit sphere, financial security of the state.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	10
1.1. Роль і місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави.....	10
1.2. Сутність ризиків грошово-кредитної сфери та їх вплив на фінансову безпеку держави.....	16
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКІВ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	26
2.1. Аналіз стану фінансової безпеки України.....	26
2.2. Моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінка їх впливу на фінансову безпеку України.....	35
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	43
3.1. Удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України.....	43
3.2. Міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави.....	49
Висновки до розділу 3.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтенсифікація розвитку кризових явищ в економіці й суспільстві України, що зумовлені негативним впливом чинників глобалізації, регіоналізації та євроінтеграції та підкріплені сучасними викликами й небезпеками воєнного характеру, призвели до значного розбалансування явищ і процесів, що відбуваються в фінансовому секторі країни, внаслідок чого структурні диспропорції спостерігаються у фінансовій, грошово-кредитній, валютній, бюджетній та банківській системах, що призводить до зниження рівня фінансової безпеки держави. Особливо гостро постали проблеми забезпечення ефективності функціонування грошово-кредитної сфери, посилення дестабілізуючого впливу ризиків і загроз якої істотно знижує рівень безпеки фінансової сфери та порушує параметри функціонування фінансових інститутів. Зазначені тенденції засвідчують вагомість та нагальність дослідження ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України та актуалізують обрану тематику.

Проблематика дослідження ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України знаходить своє відображення в наукових працях таких відомих вчених як Д. Антонюк, О. Барановський, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, В. Геєць, О. Гудзовата, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, М. Єрмошенко, О. Користін, І. Ревак, А. Сухоруков, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, якими зроблено вагомий внесок у розв'язання проблем виявлення, запобігання та протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави, тому, їх праці використано при написанні кваліфікаційної роботи. Крім того, в процесі написання роботи використано основні положення законів та нормативно-правових актів України, а також аналітичні дані й звітність Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного Банку України, Міністерства

економіки України, Світового Банку й інших міжнародних організацій. Проте, успішно вирішити проблеми надмірного впливу ризиків грошово-кредитної сфери на фінансову безпеку держави досі не вдалося, що засвідчує актуальність обраної тематики дослідження та обумовлює необхідність її поглибленого вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад моніторингу ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України.

Для досягнення поставленої мети дослідження потрібно вирішити такі **завдання:**

- дослідити роль і місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави;
- визначити сутність ризиків грошово-кредитної сфери та їх вплив на фінансову безпеку держави;
- проаналізувати стан фінансової безпеки України;
- здійснити моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінити їх вплив на фінансову безпеку України;
- обґрунтувати основні напрямки удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України;
- узагальнити міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави.

Об'єктом дослідження виступає грошово-кредитна сфера в системі зміцнення фінансової безпеки України.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні засади дослідження ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи економічного аналізу й наукового пізнання та спеціальні методи фундаментальних досліджень, а саме:

визначення сутності ризиків грошово-кредитної сфери та фінансової безпеки держави та з'ясування їх ролі, місця й ступеня впливу на фінансову безпеку держави здійснено з використанням методу спостереження та системного аналізу. Аналітичні розрахунки стану фінансової безпеки України та оцінювання ризиків грошово-кредитної сфери і їх впливу на параметри фінансової безпеки держави проведено із застосуванням методу порівняння, синтезу, функціонально-системного підходу та статистичного аналізу. Визначення основних напрямків удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України здійснено з використанням методу компаративного аналізу. Формування результатів дослідження та формулювання висновків проведено за допомогою методу систематизації та узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів:

– удосконалено основні напрями формування й реалізації грошово-кредитної політики в стратегічній перспективі з урахуванням необхідності зміцнення фінансової безпеки України шляхом надання пропозиції удосконалення Стратегії формування та реалізації грошово-кредитної політики держави на основі перегляду існуючих та визначення пріоритетних цілей грошово-кредитної політики та удосконалення монетарного режиму з урахування чинників воєнного характеру та викликів і небезпек сучасності.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи розкрито сутність фінансової безпеки держави, визначено її роль і місце в системі економічної безпеки, окреслено теоретичні аспекти ризиків грошово-кредитної сфери та їх вплив на фінансову безпеку держави. У другому розділі проаналізовано стан, параметри та динаміку зміни фінансової безпеки України, здійснено моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінено їх вплив на фінансову безпеку України. Третій розділ присвячено пошуку основних напрямків удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки

України, а також узагальненню міжнародного досвіду протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань на 6 сторінках) та додатків на 3 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок, з них основний текст – 53 сторінки, які містять 15 рисунків та 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Роль і місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави

Інтенсифікація впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників і небезпек сучасності зумовлюють низку проблем функціонування економіки країни та призводить до посилення макроекономічної нестабільності, зростання дефіциту державного бюджету, підвищення рівня інфляції та поглиблення проблем соціального характеру. Очевидно, що існування значних деформацій структури державного управління, неефективність проведення реформ та зниження економічного зростання в країні провокують фінансово-економічну та суспільно-політичну кризи та становлять значну перешкоду в досягненні оптимальних показників соціально-економічного розвитку й забезпечення високих стандартів рівня якості життя населення. За таких обставин, пріоритетним напрямком державної політики виявляється створення належних умов для ефективного функціонування фінансової системи країни та її спроможності забезпечити оптимальний рівень безпеки явищ і процесів фінансового характеру, а також протидіяти ризикам і загрозам, що виникають у фінансовій сфері та знижують рівень безпеки.

Захист інтересів держави у фінансовій сфері потребує формування дієвих механізмів забезпечення фінансової безпеки держави та, водночас, вчасного виявлення, запобігання та протидії ризикам, загрозам та небезпекам фінансового характеру. Тому, дослідження пріоритетних напрямів та

особливостей фінансової безпеки держави набуває виняткового значення й актуалізується в умовах сучасності.

Вагомий внесок у розвиток фінансової безпеки та в дослідження механізмів її забезпечення зробив З. Варналій [1; 2, с. 35], який визначив сутнісні характеристики фінансової безпеки та запропонував її трактувати як стан захищеності фінансових інтересів економічних агентів на всіх рівнях їх взаємовідносин. З іншої сторони, науковець встановив, що фінансова безпека держави проявляється в досягненні оптимального рівня безпеки секторів економіки, регіонів, суб'єктів господарювання різних форм власності та домогосподарств, в забезпеченні їх фінансовими ресурсами у достатніх обсягах, що дозволять здійснювати ними фінансово-господарську діяльність з метою задоволення потреб й виконання зобов'язань.

А. Сухоруков та Ю. Харазішвілі [3; 4, с. 17; 5; 6] фінансову безпеку розглядають в контексті оцінювання спроможності вітчизняної фінансової системи здійснювати оптимальний та раціональний розподіл наявних фінансових ресурсів, а також контролювати процеси їх ефективного перерозподілу й використання. При цьому, А. Сухоруков [5] акцентує увагу на тому, що забезпечити оптимальний рівень фінансової безпеки держави неможливо без досягнення стабільності у грошово-кредитній, бюджетній, валютній, банківській та податковій сферах, а також в небанківському фінансовому секторі. Тому, науковець здійснив спробу систематизації складових фінансової безпеки держави, відображення якої схематично зобразимо на рис. 1.1, в якій виокремив місце фінансової безпеки в системі національної та економічної безпеки держави, а також окреслив компоненти фінансової безпеки держави: грошово-кредитну, боргову, банківську, бюджетну, валютну безпеки та безпеку небанківського фінансового сектору.

Саме на актуальності дослідження теоретико-прикладних аспектів забезпечення фінансової безпеки держави в розрізі основних її складових акцентує увагу О. Барановський [9], який вважає, що фінансова безпека є не

лише однією із основних компонент економічної безпеки, а й відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки країни.

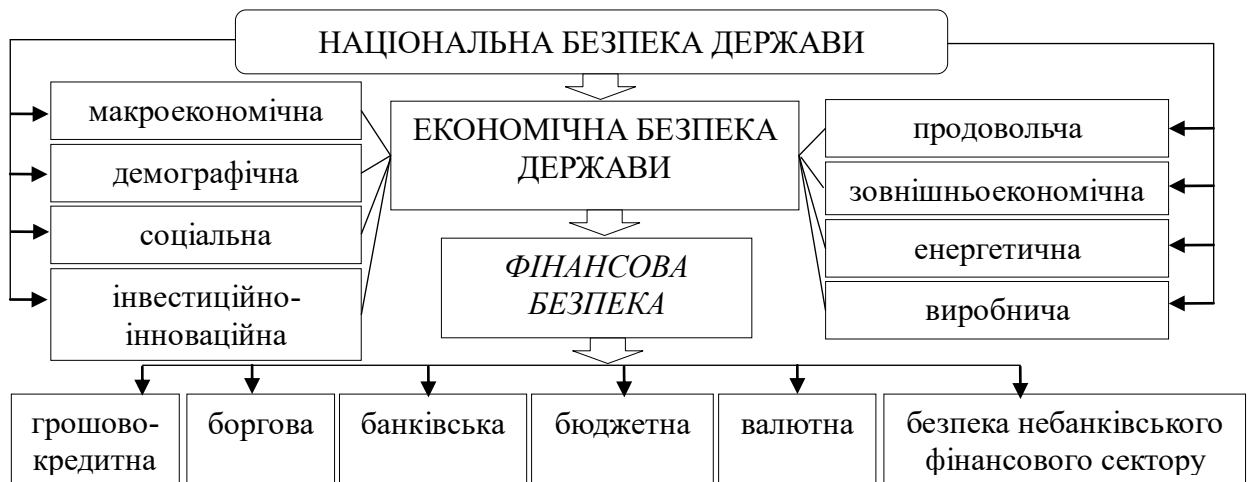

Рис. 1.1. Фінансова безпека в системі економічної безпеки держави

Джерело: сформовано автором за даними: [7; 8]

Тому, фінансову безпеку держави О. Барановський асоціює із важливою системоутворюючою складовою економічної безпеки, що базується на конкурентоспроможності, ефективності й автономності фінансової й грошово-кредитної систем, яка своє значення виражає через сукупність індикаторів – систему показників і критеріїв стану фінансових потоків й якості фінансових інструментів. Фактично, можна констатувати, що фінансова безпека держави є багаторівневою складною системою, до структури якої входить низка підсистем, які мають свої характеристики, властивості та особливості розвитку й прояву.

Очевидно, що кожна із складових фінансової безпеки має свою вагомість, однак, О. Гудзовата [10] зазначає, що найбільш небезпечними є ризики й загрози, які виникають у грошово-кредитній сфері, оскільки вони не лише провокують появу кризових явищ в грошово-кредитній системі, а й спричиняють появу дестабілізуючих чинників функціонування інших сфер.

Схожої думки дотримуються й Д. Антонюк, І. Бабець, З. Варналій та М. Флейчук [11, с. 57], які виявили, що найбільш небезпечним є вплив ризиків і

загроз, сконцентрованих в грошово-кредитній сфері, який перешкоджає, а подекуди й унеможлиблює, функціонування грошово-кредитної системи, провокуючи небезпеку національним інтересам країни.

О. Власюк [12, с. 7] фінансову безпеку держави трактує крізь призму захищеності й гарантування державної незалежності й суверенітету, забезпечення економічного зростання й добробуту громадян, а також зміцнення національних інтересів у фінансовій сфері. Водночас, науковець наполягає на тому, що забезпечення фінансової безпеки держави виявляється одним із пріоритетних напрямків державної політики сучасності та її забезпечення в стратегічній перспективі.

Комплексністю та своєрідністю до дослідження феномену фінансової безпеки держави характеризується підхід Л. Нечипорук та М. Гетьманського [13, с. 78]. Науковці стверджують, що фінансова безпека держави – це системне економічне явище, функціонування якого відбувається завдяки синтезу наукових теорії, концепцій, стратегій, політики й тактики у тісному взаємозв'язку із інформаційно-аналітичним й організаційно-управлінським забезпеченням.

Водночас, достатньо вагомим в науковій думці вважається визначення фінансової безпеки держави, що подане у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [7], де її сутність розглядається як стан фінансової системи держави, за якого створюються необхідні фінансові умови, оптимальні та сприятливі для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни, стійкості фінансової системи до впливу дисбалансів і шоків, а також збереження цілісності фінансової системи. Більше того, Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України пропонують чіткий перелік складових фінансової безпеки держави, серед яких: грошово-кредитна, банківська, бюджетна, боргова, валютна безпека та безпека небанківського фінансового сектору (Додаток А).

В. Бліхар, М. Бліхар, М. Копитко та ін. [14, с. 57] уніфікували наукові підходи щодо визначення сутності фінансової безпеки держави та констатують, що її необхідно трактувати з точки зору реалізації комплексу заходів щодо забезпечення захищеності національних інтересів держави у фінансовому секторі. В даному контексті, слушним є зауваження Г. П'ятницької та І. Федулової [15], які також стверджують, що забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки держави являється передумовою стабільного розвитку економіки в країні. Науковці дійшли висновку, що досягнення позитивних результатів потребує узгодженості між усіма економічними агентами, що, своєю чергою, дозволить ефективно протидіяти ризикам і загрозам сучасності за умови їх вчасного виявлення та реалізації комплексу заходів щодо попередження.

Поряд із цим, О. Савицька [16] з метою забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки та вчасного виявлення, попередження й запобігання ризикам фінансовій безпеці держави, пропонує здійснювати аналіз й моніторинг чинників впливу на неї, основними із яких вважає:

- 1) покращення інвестиційного клімату в країні та посилення інвестиційної й інституційної спроможності суб'єктів господарювання;
- 2) реалізацію ефективної грошово-кредитної, інвестиційної, бюджетної, валютної та боргової політики;
- 3) формування та реалізацію стратегії розвитку сегментів фінансового ринку;
- 4) попередження ризиків і небезпек грошового обігу, дестабілізації валютного ринку, розбалансування бюджетної системи та оптимізацію державних запозичень.

Натомість, Н. Наконечна та М. Вінічук [17], досліджуючи проблеми забезпечення фінансової безпеки України, встановили, що досягнення підвищення показників рівня фінансової безпеки держави неможливе без реалізації комплексу ефективних заходів стабілізації фінансової системи країни, для чого необхідним вважають здійснення наступного:

- 1) проведення оцінювання загроз фінансовій безпеці держави політико-правового, соціально-економічного та воєнного характеру;
- 2) моніторинг стану та тенденцій поточного рівня фінансової безпеки держави;
- 3) проведення розрахунку показників ефективності запобігання ризикам і загрозам;
- 4) формування комплексу заходів забезпечення та зміцнення фінансової безпеки держави;
- 5) розроблення рекомендацій щодо реалізації комплексу заходів забезпечення та зміцнення фінансової безпеки держави;
- 6) бюджетне планування та консолідація ресурсів, необхідних для реалізації визначених заходів;
- 7) оперативна реалізація комплексу заходів забезпечення та зміцнення фінансової безпеки держави в процесі здійснення діяльності економічними агентами.

Стає очевидним, що запропоновані заходи в процесі забезпечення й зміцнення фінансової безпеки держави дозволять мінімізувати негативний вплив та попередити ризики й загрози, які становлять сукупність дестабілізуючих чинників зовнішнього й внутрішнього середовища, що деструктивно впливають на функціонування фінансової системи. Тому, вчасне виявлення та протидія ризикам і загрозам являється запорукою забезпечення фінансової безпеки держави на оптимальному рівні.

Таким чином, проведені дослідження фінансової безпеки дозволяють виявити її роль та місце в системі економічної безпеки держави. На підставі одержаних результатів можна стверджувати, що фінансова безпека держави – це стан захищеності національних інтересів у фінансовій сфері, який забезпечує стабільне функціонування фінансової системи держави, ефективну протидію ризикам, загрозам і небезпекам сучасності та створює належні умови для сталого соціально-економічного розвитку й економічного зростання.

1.2. Сутність ризиків грошово-кредитної сфери та їх вплив на фінансову безпеку держави

Посилення процесів глобальної нестабільності та невизначеності обумовлює виникнення значних дестабілізуючих чинників розвитку економіки й суспільства, спричинює вагомі деструктивні зрушення та переформатування існуючого світогосподарського порядку, внаслідок чого загострюються кризові явища на рівні країн світу та спостерігаються диспропорції у фінансово-економічній сфері, поява ризиків і загроз грошово-кредитного характеру, деформуються валютна, податкова й банківська системи. Зазначені проблеми чинять вагомий вплив на державу і суспільство та зумовлюють посилення їх неспроможності вчасно виявляти та ефективно протидіяти викликам і небезпекам сучасності, що призводить до послаблення захисту національних інтересів країни та провокує зниження рівня фінансової безпеки держави.

Особливо загрозливого значення в умовах сучасних деструктивних змін та під впливом чинників воєнного протистояння збройній агресії російської федерації проти України набувають загрози й ризики, що виникають в грошово-кредитній сфері та спрямовують свою негативну дію на процеси формування й реалізації грошово-кредитної політики, внаслідок чого державними регуляторами втрачаються можливості впливу на цінову стабільність, розбалансовуються усталені механізми розподілу й перерозподілу фінансових, матеріальних й трудових ресурсів, створюються диспропорції регулювання зайнятості, безробіття, а також обмежується доступ до кредитних ресурсів. Очевидно, що проблематика дослідження ризиків грошово-кредитної сфери та їх впливу на фінансові механізми

держави й на стан фінансової безпеки у ній особливо актуалізується та набуває виняткового значення.

Зазначена теза доводиться наявністю значної кількості науково-практичних розробок у сфері дослідження грошово-кредитної сфери та щодо виявлення її взаємозв'язку із станом фінансової безпеки держави. Вагомий науковий доробок в даному керунку сформований ґрунтовними напрацюваннями З. Варналія, Т. Васильціва, О. Власюка, В. Гейця, О. Гудзоватої, Я. Жаліла, М. Єрмошенка, О. Користіна, А. Сухорукова та ін., які різносторонньо розглядають сутність ризиків грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави, здійснюють пошук методів їх виявлення та ефективного подолання, а також формують комплекс заходів та пропозиції щодо удосконалення механізмів протидії деструктивним явищам і процесам. Однак, не заперечуючи існуючих напрацювань, констатується ситуація, за якої грошово-кредитна сфера продовжує чинити негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави, а одержати бажаного соціально-економічного ефекту від запровадження заходів протидії ризикам, досі не вдалося, що доводиться подальшим зниженням рівня фінансово-економічної стабільності, зростанням обсягів зовнішньої заборгованості, подорожанням кредитних ресурсів на фоні зростання частки іноземного капіталу в банківському секторі та девальвацією національної грошової одиниці.

Існуючі проблеми розвитку грошово-кредитної сфери країни та їх доповнення безпрецедентними викликами й небезпеками воєнного характеру свідчать про те, що вітчизняна грошово-кредитна система неспроможна забезпечити стійку динаміку економічного зростання, адже, вагомі деструктивні зміни надзвичайно відчутні та чинять негативний вплив на систему грошового обігу та на кредитні відносини, обумовлюючи зростання вартості кредитів й девальвацію грошової одиниці. Зазначені тенденції засвідчують необхідність виокремлення, деталізації та систематизації найбільш вагомих чинників грошово-кредитної сфери, які спричиняють виникнення ризиків й найбільший вплив на стан безпеки у фінансовій сфері.

Достатньо ґрунтовно дана проблематика вивчена О. Гудзоватою [10, с. 84], яка узагальнила такі чинники із урахуванням інтенсифікації процесу генерування нових потенційних загроз, викликів і небезпек сучасності. Схематичне відображення основних чинників розвитку грошово-кредитної сфери здійснимо на рис. 1.2.

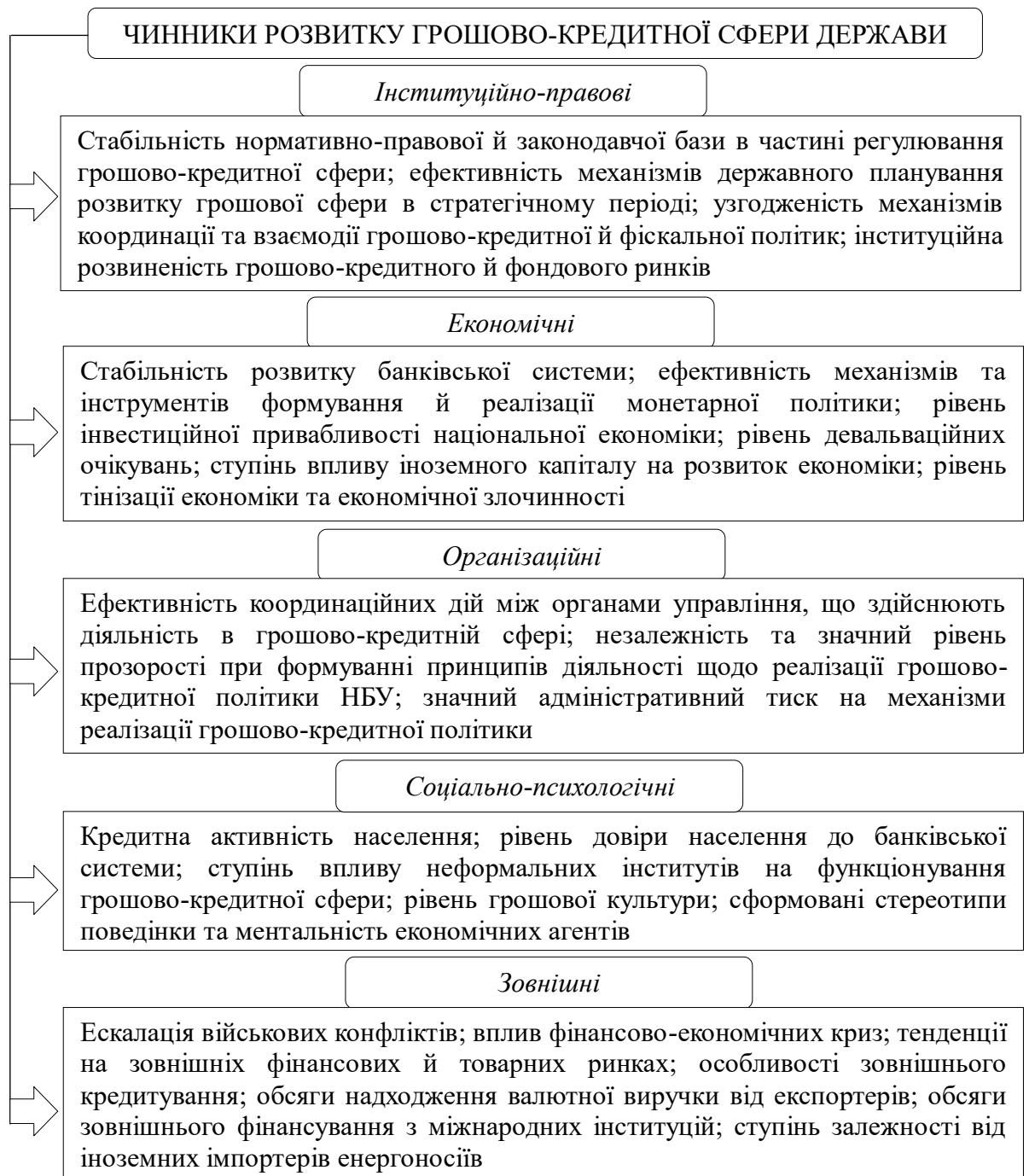

Рис. 1.2. Чинники розвитку грошово-кредитної сфери держави

Джерело: сформовано автором за даними: [10, с. 84]

Очевидно, що чинники розвитку грошово-кредитної сфери держави є різноманітними та залежать від джерела їх виникнення та функціонування. Тому, основні чинники прийнято поділяти на:

- 1) інституційно-правові;
- 2) економічні;
- 3) організаційні;
- 4) соціально-психологічні;
- 5) зовнішні.

При цьому, варто зазначити, що чинники розвитку грошово-кредитної сфери в тій чи іншій мірі проявляються в залежності від тенденцій виникнення й посилення ризиків і загроз грошово-кредитної сфери. За таких обставин актуалізується потреба у розробленні та запровадженні інструментарію реалізації грошово-кредитної політики, спроможного належним чином забезпечувати протидію дестабілізуючим чинникам.

Однак, на науковому рівні проблеми дослідження дестабілізуючих чинників розвитку грошово-кредитної сфери розглядаються крізь призму їх класифікації на виклики, ризики, загрози та небезпеки. Зокрема, Н. Носань [18, с. 36] та В. Пироженко [19] стверджують, що процес забезпечення й зміцнення фінансової безпеки держави потребує ефективної протидії чинникам результуючого впливу грошово-кредитної сфери на стан значення показників фінансової безпеки. Водночас, науковці пропонують чітко розмежовувати такі наукові категорії як «ризики», «загрози» й «небезпеки», сутнісні характеристики яких наведемо на рис. 1.3.

В даному контексті, на передній план висувається необхідність попередження й запобігання кризових явищ і процесів монетарного характеру, що загострюють проблему зниження рівня фінансової безпеки держави та продукують ризики домінування ролі грошей в економіці й суспільстві, а також обумовлюють потребу в пошуку дієвих способів грошово-кредитного регулювання.

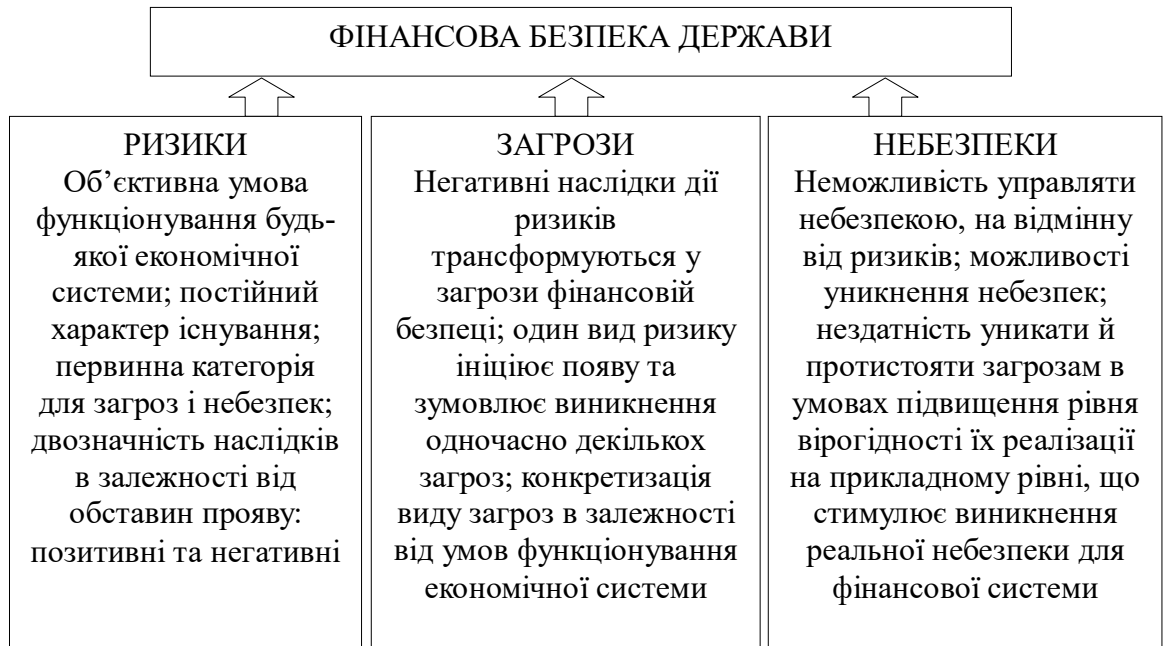

Рис. 1.3. Вплив ризиків, загроз і небезпек на фінансову безпеку держави

Джерело: сформовано автором за даними: [18, с. 37]

Із зазначеного випливає, що роль грошово-кредитної сфери в системі фінансової безпеки держави є вагомою, а її місце визначається ступенем впливу грошового обігу й кредитних відносин на параметри фінансової безпеки держави та на розвиток економіки. Вважаємо обґрунтованим на рис. 1.4 відобразити місце грошово-кредитної сфери в системі фінансової безпеки держави.

Водночас, зазначимо, що достатньо вагомий вплив не економіку країни та на рівень її фінансової безпеки мають гроші, тому, важливим залишається формування ефективних механізмів грошово-кредитного регулювання та забезпечення грошово-кредитної безпеки. В даному контексті, варто звернути увагу на надмірний рівень політичної й економічної нестабільності, які зумовлюють істотну дестабілізацію грошово-кредитного ринку та призводять до стрімкого зростання валютного курсу й інфляції, внаслідок чого різко скорочуються золотовалютні резерви НБУ та знижується купівельна спроможність населення.

Рис. 1.4. Місце грошово-кредитної сфери в системі фінансової безпеки держави

Джерело: сформовано автором за даними: [20, с. 52]

В сукупності, існуючі проблеми становлять значну загрозу фінансовій безпеці держави, що, своєю чергою, обумовлює необхідність вчасного реагування на дестабілізуючі чинники, що продукують загрози, які виникають в грошово-кредитній сфері.

Вирішення зазначених проблем О. Марченко, Я. Пушак та І. Ревак [21, с. 157] вбачають у формуванні й реалізації ефективної грошово-кредитної політики держави, спроможної забезпечити комплекс заходів цілеспрямованого й регулюючого впливу на грошово-кредитний ринок та на систему кредитних відносин, реалізація яких здійснюється державою через центральний банк – Національний Банк України.

Зазначимо, що в Україні механізм формування та реалізації грошово-кредитної політики в контексті забезпечення фінансової безпеки держави враховує декілька чинників, зокрема:

- 1) ефективне функціонування фінансово-кредитної системи;
- 2) стабілізація національної валюти;
- 3) ефективне управління й керованість інфляційними процесами;
- 4) активізацію кредитних відносин;
- 5) стимулювання виробництва.

При цьому, основний акцент ставиться не лише на управління валютним курсом, а й на керованість процентними ставками та на управління грошовою масою, оскільки надмірне зростання грошової маси на фоні зниження відсоткових ставок в короткостроковому періоді чинить частково позитивний вплив на забезпечення фінансової безпеки держави, стимулюючи виробництво та підвищуючи платоспроможний попит. Однак, у довгостроковій перспективі значний негативний вплив на економіку має посилення інфляційних чинників та зростання рівня інфляції.

Очевидно, що грошово-кредитна політика повинна бути ефективною та здатною пристосуватися до змінних умов і викликів сучасності, які загрожують фінансовій безпеці держави. Фактично, грошово-кредитна політика виявляється елементом забезпечення фінансової безпеки держави. Механізм взаємодії грошово-кредитної політики із фінансовою безпекою держави відобразимо на рис. 1.5.

Ефективність реалізації грошово-кредитної політики істотно залежить від достатнього рівня захисту інтересів держави у фінансовій сфері та від зміцнення її фінансової безпеки. Тому, вчасне виявлення ризиків і загроз грошової сфери фінансовій безпеці держави являється пріоритетним напрямком державної політики, оскільки дозволяє виявити та попередити негативний вплив на рівень фінансової безпеки за наступними критеріями:

Рис. 1.5. Механізм взаємодії грошово-кредитної політики із фінансовою безпекою держави [22, с. 74]

- 1) здатність грошово-кредитної системи стимулювати сталий розвиток й зростання економіки;
- 2) здатність грошово-кредитної системи забезпечити виконання завдань і функцій в умовах дестабілізуючого впливу ризиків і загроз зовнішнього й внутрішнього середовища;
- 3) незалежність й самостійність державної грошово-кредитної політики в процесі реалізації тактичних і стратегічних цілей.

На підставі зазначеного можна констатувати, що проблемні аспекти дослідження сутнісних характеристик ризиків грошово-кредитної сфери та їх впливу на фінансову безпеку держави доводяться параметрами оцінювання взаємозв'язку грошово-кредитних показників та рівня фінансової безпеки. Встановлено, що ефективна реалізація інструментів, механізмів та заходів грошово-кредитної політики сприяє зміцненню фінансової безпеки держави та створює умови для протидії ризикам і загрозам, що виникають в грошово-кредитній сфері.

Висновки до розділу 1

1. На підставі проведених досліджень теоретичних засад та виявлення ролі ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України можна стверджувати, що рівень фінансової безпеки держави істотно залежить від стабільності фінансової системи країни та від ефективності функціонування грошово-кредитної сфери. Встановлено, що ризики, загрози й небезпеки, що виникають в грошово-кредитній сфері, істотно впливають на процеси і явища, що відбуваються у фінансовій системі та зумовлюють вагомі деструктивні зміни й диспропорції розвитку.

2. Проаналізовано основні наукові підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави та з'ясовано, що під фінансовою безпекою держави розуміється такий стан фінансової системи країни, за якого

забезпечуються належні умови збереження цілісності фінансової системи, ефективності її функціонування, стійкості до зовнішніх і внутрішніх дисбалансів й шоків, а також сприятливі умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни. Виявлено, що фінансова безпека є найбільш вагомою складовою економічної безпеки держави, а її основними структурними компонентами являється грошово-кредитна, банківська, бюджетна, боргова, валютна безпеки та безпека небанківського фінансового сектору.

3. Доведено значний негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави ризиків грошово-кредитної сфери, які особливо загострилися під впливом чинників воєнного характеру в умовах сьогодення, внаслідок чого в країні спостерігається дестабілізація грошово-кредитного ринку, стрімке зростання валютного курсу й інфляції, скорочуються золотовалютні резерви НБУ та знижується купівельна спроможність населення. Встановлено необхідність формування ефективного механізму реалізації грошово-кредитної політики в контексті протидії ризикам і загрозам та забезпечення фінансової безпеки держави з урахуванням викликів і небезпек сучасності, зокрема, війни російської федерації проти України.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ РИЗИКІВ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз стану фінансової безпеки України

Посилення дестабілізуючого впливу глобальних, регіональних та локальних чинників забезпечення фінансової стабільності, а також загострення проблем воєнного протистояння збройній агресії російської федерації зумовлюють виникнення значних диспропорцій соціально-економічного розвитку України, розбалансовують фінансову систему та спричиняють істотне зниження рівня фінансової безпеки держави. Як наслідок, в Україні спостерігається загострення процесів зростання й накопичення боргових зобов'язань, інтенсифікується розвиток тіньової економічної діяльності й економічної злочинності, обмежуються резерви Національного Банку України та знижуються обсяги кредитування реального сектору економіки, відбувається девальвація національної валюти та поглиблюється дефіцит Державного бюджету.

Стає очевидним, що за таких обставин функціонування держави істотно залежить від ефективності реалізації державної політики у сфері фінансів та від швидкості протидії дестабілізуючим чинникам, викликам, ризикам, загрозам і небезпекам сучасності, а також від дієвості механізмів забезпечення фінансової безпеки держави (Додаток Б). В умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану ще більше поглибилися проблеми критичного зростання навантаження на бюджетну систему країни, кризового стану набули процеси зростання інфляції та зниження курсу національної валюти. Не менш вагомою проблемою сучасності виявляється надмірне зростання обсягів державного боргу на фоні

трансформації джерел його фінансування, а також значні диспропорції розвитку банківської й страхової системи та фондового ринку.

Ведення активних бойових дій та масове переміщення населення спричинили посилення ризиків неплатежів та неспроможність економічних агентів дотримуватися зобов'язань, що, в сукупності, призводить до значного зниження рівня фінансової безпеки України та обумовлює необхідність пошуку ефективних методів виходу із кризової ситуації.

Проведені дослідження стану та тенденцій зміни значення інтегрального показника рівня фінансової безпеки України впродовж 2018–2022 рр. (рис. 2.1) дають підстави стверджувати, що в країні фіксується поступове та стабільне зниження рівня безпеки фінансової сфери, що підтверджується зниженням рівня фінансової безпеки із 46 % у 2018 р. до 42 % у 2021 р. Проте, ще більш критичною ситуація склалася у 2022 р., коли, не оговтавшись від шоків коронавірусної кризи внаслідок поширення пандемії COVID-19, фінансова система зазнала нового дестабілізуючого впливу чинників повномасштабної війни, які спричинили безпрецедентне зниження рівня безпеки фінансової сфери до 29,6 %.

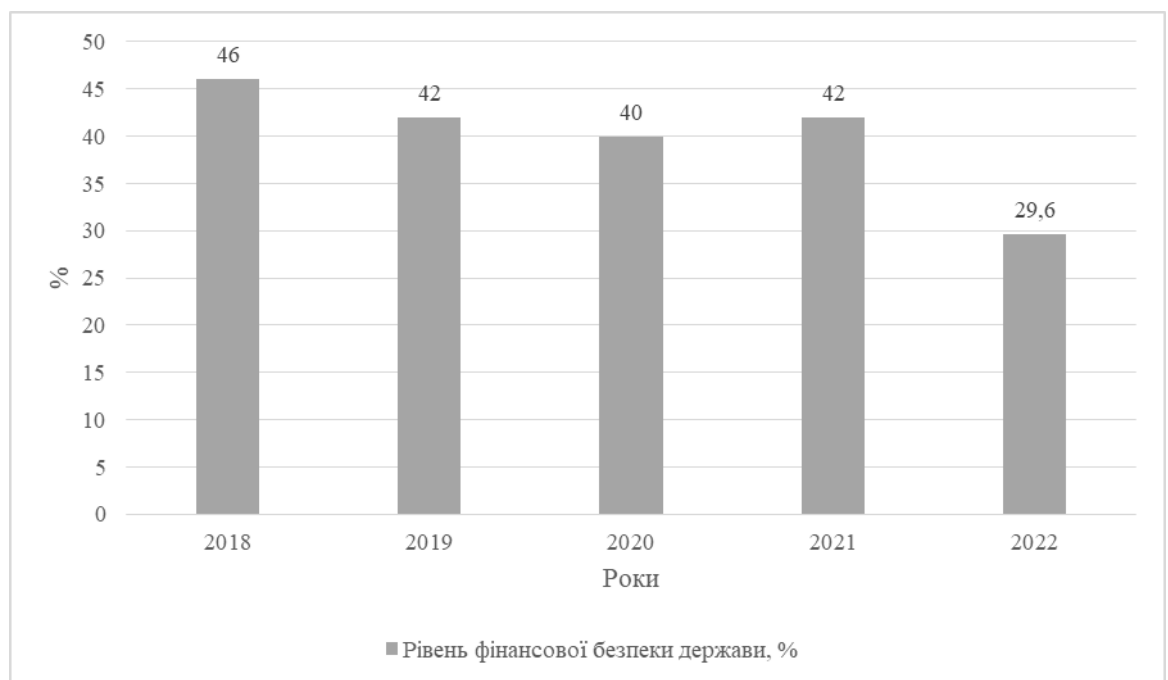

Рис. 2.1. Стан та динаміка зміни рівня фінансової безпеки України у 2018–2022 рр., %

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Така ситуація потребує детального вивчення причин критичного зниження рівня фінансової безпеки держави, що можна здійснити шляхом дослідження тенденцій змін кожної із складових фінансової безпеки держави: грошово-кредитної, бюджетної, валютної, боргової, банківської безпеки, а також безпеки небанківського фінансового сектору.

Детальний аналіз рівня грошово-кредитної безпеки України за період 2018–2022 рр. вважаємо за доцільне провести шляхом оцінювання значення основних її індикаторів та їх зміни впродовж аналізованого періоду (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Стан та тенденції зміни грошово-кредитної безпеки України
у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	28,46	26,73	26,90	28,04	30,11	0,1615
2.	Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім НБУ), в.п.	6,32	5,62	5,52	7,90	7,70	0,1697
3.	Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім НБУ) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, в.п.	8,23	7,46	6,55	3,90	1,60	0,1725
4.	Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	14,13	17,87	18,34	20,51	21,14	0,1523

5.	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	22,76	19,63	18,20	20,51	21,56	0,1697
----	---	-------	-------	-------	-------	-------	--------

Продовження табл. 2.1

6.	Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	13,87	13,52	9,96	15,26	19,99	0,1743
	Рівень грошово-кредитної безпеки, %	59	56	61	36	28	0,1753

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що рівень грошово-кредитної безпеки країни в аналізованому періоді не має стійкої тенденції до зростання. Навпаки, впродовж 2018–2019 рр. спостерігається його зниження на 3 % із 59 % до 56 %. Незначне покращення значення аналізованого показника зафіксовано у 2020 р. до 61 %, однак, вже у 2021 р. воно істотно знизилося на 25 % до 36 %, а також ще більше негативні тенденції поглибилися у 2022 р., коли рівень грошово-кредитної безпеки України знизився до 28 %. Очевидно, що така ситуація свідчить про значне зростання рівня готівки, підвищення рівня монетизації економіки країни та про розбалансованість грошового ринку, що, своєю чергою, доводить зростання вартості грошей та скорочення обсягів кредитування банками суб'єктів господарювання.

Оцінюючи стан та тенденції зміни кожного із індикаторів грошово-кредитної безпеки України впродовж 2018–2022 рр. варто відмітити їх критичне та незадовільне значення, що засвідчує неефективність грошово-кредитної політики держави та неспроможність забезпечити цінову й фінансову стабільність.

Проведені оцінювання стану та динаміки зміни рівня бюджетної безпеки України за 2018–2022 рр. (табл. 2.2) також показують критичне значення стану безпеки у бюджетній сфері, оскільки її рівень знизився із 63 % у 2018 р. до 36 % у 2022 р., що говорить про надмірно високе зростання

дефіциту Державного бюджету, його розбалансованість та неспроможність покрити існуючі потреби.

Таблиця 2.2

Стан та тенденції зміни бюджетної безпеки України
у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Відношення дефіциту/профіциту Державного бюджету, %	–1,66	–2,12	–5,34	–3,42	–16,27	0,2671
2.	Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів, % до ВВП	–0,21	–0,03	1,5	0,96	–0,06	0,2482
3.	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	33,28	32,40	32,80	24,30	23,50	0,2203
4.	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	37,84	46,50	47,00	53,90	50,80	0,2644
Рівень бюджетної безпеки, %		63	64	65	47	36	0,2023

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Очевидно, що на покриття дефіциту Державного бюджету спрямовуються кошти, консолідовані із внутрішніх та зовнішніх джерел запозичень, що обумовлює істотне зростання й накопичення державного боргу та провокує зниження рівня боргової безпеки країни, стан та тенденції зміни рівня якої впродовж 2018–2022 рр. відображені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Стан та тенденції зміни боргової безпеки України
у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	60,90	50,30	60,80	48,90	78,40	0,2195

2.	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	87,80	78,50	80,90	64,60	89,00	0,2214
3.	Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	17,80	15,20	10,20	10,16	17,80	0,1830

Продовження табл. 2.3

4.	Індекс ЕМВІ+Україна	571	568	1011	1082	2246	0,1778
5.	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	18,15	20,78	23,30	19,34	4,36	0,1983
Рівень боргової безпеки, %		17	63	41	39	29	0,1746

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Як засвідчують результати проведеного дослідження, рівень боргової безпеки України не має чіткого тренду до зростання або спадання. Навпаки, спостерігається критично низьке значення аналізованого показника у 2018 р. на рівні 17 %, що становить неабияку загрозу фінансовій безпеці України. Проте, завдяки виваженій державній політиці, у 2019 р. вдалося скоротити обсяги боргової залежності, що призвело до зростання рівня боргової безпеки до 63 %. Подальший період характеризується поступовим зниженням рівня боргової безпеки із 63 % у 2019 р. до 41 % у 2020 р., 39 % у 2021 р. та до 29 % у 2022 р.

Водночас, значний негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави, на фоні зниження рівня боргової безпеки, має зниження рівня валютної безпеки (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Стан та тенденції зміни валютної безпеки України
у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	102,27	95,02	104,31	110,00	134,10	0,1775

2.	Різниця між форвардним та офіційним курсом гривні, грн.	-2,17	-1,85	-1,26	-1,85	-1,57	0,1505
3.	Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,50	4,00	5,60	4,40	4,00	0,1801

Продовження табл. 2.4

4.	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	42,78	36,85	21,10	20,24	56,00	0,1496
5.	Сальдо купівлі- продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	-1,48	-4,93	-1,18	-1,24	-1,42	0,1657
6.	Рівень доларизації грошової маси, %	31,81	29,49	27,46	23,51	11,70	0,1767
Рівень валютної безпеки, %		42	50	48	45	36	0,1686

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Результати проведених досліджень основних індикаторів валютної безпеки свідчать, що їх значення перебуває в критичних межах, є незадовільним та небезпечним. При цьому, варто зазначити, що найбільша загроза фінансовій безпеці України зі сторони валютної системи криється в знеціненні національної грошової одиниці, що істотно знижує довіру до неї та спостерігається домінування купівлі валюти над продажем. Як наслідок, Національний Банк України змушений періодично застосовувати валютні інтервенції, оскільки загострюються ризики підвищення рівня доларизації грошової маси, а також активізовувати процеси купівлі іноземної валюти з метою збільшення валютних резервів. Крім того, значний негативний вплив на рівень валютної, а відтак і фінансової безпеки держави, має неоптимальність структури золотовалютних резервів, адже, в Україні менше 4 % від загального їх обсягу зберігається в золоті, тоді як, для порівняння, у США – 80 % загального обсягу.

Що стосується стану та тенденцій зміни банківської безпеки України у 2018–2022 рр. (табл. 2.5), то тут варто відмітити відносну стабільність її рівня, про що свідчить перебування показника рівня банківської безпеки в

межах 40–48 %. Очевидно, що банківська система займає вагоме місце в структурі фінансового сектора країни, тому, поступове зниження рівня банківської безпеки доводить наявність проблем зростання частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, що обумовлює посилення додаткових ризиків та апелює до необхідності формування обов’язкових резервів за такими активами.

Таблиця 2.5

Стан та тенденції зміни банківської безпеки України
у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	25,89	26,03	41,00	30,02	30,01	0,1510
2.	Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	117,04	83,50	68,40	61,90	48,60	0,1425
3.	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	28,20	26,90	27,30	23,48	33,40	0,1371
4.	Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів і депозитів, разів	3,76	3,76	3,30	3,50	3,60	0,1487
5.	Рентабельність активів, %	1,69	4,35	2,93	3,81	0,29	0,1496
6.	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов’язань, %	93,52	94,06	86,00	89,00	87,00	0,1359
7.	Частка активів 5 найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	59,97	57,62	53,90	59,40	53,20	0,1351
Рівень банківської безпеки, %		48	43	44	40	42	0,1723

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Водночас, впродовж аналізованого періоду варто відмітити постійне й стабільне зростання частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків,

що доводить посилення процесів збільшення обсягів іноземного інвестування у вітчизняну банківську систему.

Дослідження безпеки небанківського фінансового сектору України у 2018–2022 рр. (табл. 2.6) дають підстави стверджувати, що її рівень також є низьким, зокрема, у 2018 р. – 31 %, у 2019 р. – 32 %, у 2020 р. – 30 %, у 2021 р. – 29 % та у 2022 р. – 28 %.

Таблиця 2.6

Стан та тенденції зміни безпеки небанківського фінансового сектору України у 2018–2022 рр.

№ за/п	Індикатор	Роки					Ваговий коефіцієнт
		2018	2019	2020	2021	2022	
1.	Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,39	1,33	1,10	1,40	1,40	0,3496
2.	Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	0,28	0,29	0,27	0,28	0,36	0,3295
3.	Рівень волатильності індексу Першої фондової торгівельної системи, кількість критичних відхилень (–10 %)	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,1278
4.	Частка надходжень страхових премій 3 найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	14,90	15,23	13,90	17,90	16,43	0,1931
Рівень безпеки небанківського фінансового сектору, %		31	32	30	29	28	0,1068

Джерело: сформовано автором за даними: [23, с. 38–39; 24–37]

Зниження рівня безпеки небанківського фінансового сектору України становить значні ризики фінансовій безпеці держави, адже, впродовж аналізованого періоду спостерігаються тенденції щодо активізації процесів залучення іноземного капіталу в страхові компанії як наслідок поглинання вітчизняних страхових компаній зарубіжними. Очевидно, що вітчизняний страховий ринок є достатньо слабким та незахищеним від впливу викликів і загроз сучасності.

Отже, проведені дослідження стану фінансової безпеки України свідчать про значне зниження її рівня впродовж 2018–2022 рр. за усіма функціональними складовими. На підставі емпіричних розрахунків встановлено, що більшість із індикаторів фінансової безпеки України мають незадовільне або ж критичне значення. Доведено, що безпека фінансової сфери істотно залежить від впливу ризиків і загроз, які виникають в грошово-кредитній, бюджетній, банківській та валютній системах, а також в небанківському фінансовому секторі.

2.2. Моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери та оцінка їх впливу на фінансову безпеку України

Забезпечення фінансової безпеки України на сучасному етапі являється одним із найважчих завдань реалізації державної політики у фінансовій сфері, адже наявність вагомих дестабілізуючих чинників соціально-економічного, суспільно-політичного та воєнного характеру створюють передумови для виникнення ризиків і загроз фінансовій безпеці, а також посиленню їх деструктивного впливу.

Проведені дослідження стану та тенденцій зміни рівня фінансової безпеки України в розрізі її функціональних складових, дозволили виявити найбільш вагомі ризики грошово-кредитної сфери та встановити, що значного дестабілізуючого впливу фінансова безпека зазнає зі сторони істотного зростання обсягів грошової маси в обігу, підвищення рівня монетизації економіки, внаслідок нестабільності валютного курсу, через зростання рівня інфляції та зниження рівня золотовалютних резервів. Наявність зазначених ризиків грошово-кредитної сфери потребує прийняття виважених управлінських рішень, спроможних вирішити проблеми стабілізації фінансової системи та забезпечити оптимальні параметри фінансової безпеки України. Однак, досягнення бажаних результатів

потребує деталізації досліджень щодо виявлення впливу найбільш вагомих ризиків грошової сфери на рівень фінансової безпеки держави.

У попередніх дослідженнях встановлено, що однією із найгостріших загроз фінансовій безпеці держави є посилення інфляційних чинників та стрімке зростання рівня інфляції в країні, тому, вважаємо за доцільне прослідкувати зміну даного показника за період 2018–2022 рр. (рис. 2.2).

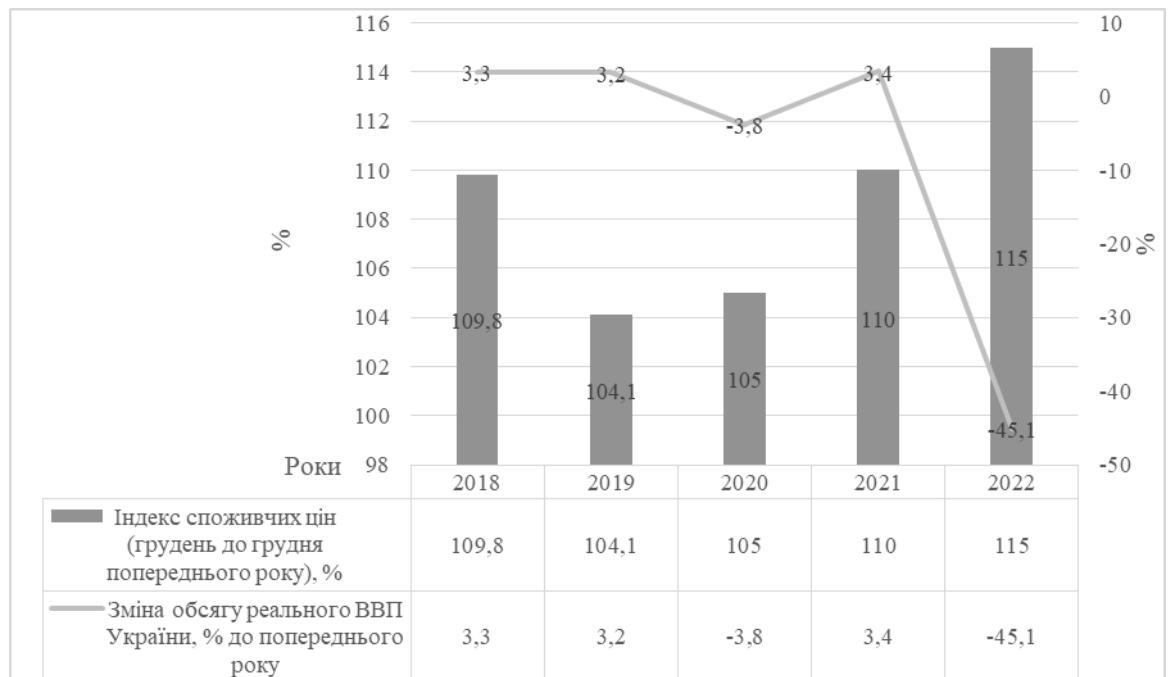

Рис. 2.2. Стан та динаміка зміни обсягу реального ВВП та індексу споживчих цін в Україні у 2018–2022 рр., %

Джерело: сформовано автором за даними: [38–40]

Як засвідчують результати проведених досліджень, рівень інфляції в Україні має тенденцію до зростання, особливо в період посилення фінансово-економічної й суспільно-політичної нестабільності. Зокрема, у 2018 р. індекс споживчих цін становив 109,8 %, у 2019 р. знизився до 104,1 %, а в подальшому має стійку тенденцію до зростання. Станом на 2022 р. рівень інфляції досягнув позначки у 115 %.

Водночас, на фоні різкого зростання рівня інфляції спостерігається значне падіння обсягів реального ВВП, значення якого у 2022 р. досягнуло

критичного –45,1 %. Очевидно, що причини такої ситуації першочергово зумовлені військовими діями на території України, масовим переміщенням населення та скороченням кількості суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність в Україні, й зниженням рівня їх економічної активності.

Посилення інфляції та різке падіння обсягів ВВП в країні являються вкрай вагомими проблемами, що перешкоджають забезпеченню оптимальних параметрів фінансової безпеки держави, а також зумовлюють й інші проблеми соціально-економічного характеру, однією із яких є девальвація національної валюти та різка диференціація доходів населення. Очевидно, що зростання грошової маси в обігу зумовлює зниження купівельної спроможності населення та сповільнення темпів економічного зростання.

Досліджуючи основні тенденції зростання обсягів грошової маси в обігу впродовж 2018–2022 рр. в Україні (рис. 2.3), прослідковується чіткий зростаючий тренд щодо її збільшення впродовж усього аналізованого періоду за усіма грошовими агрегатами.

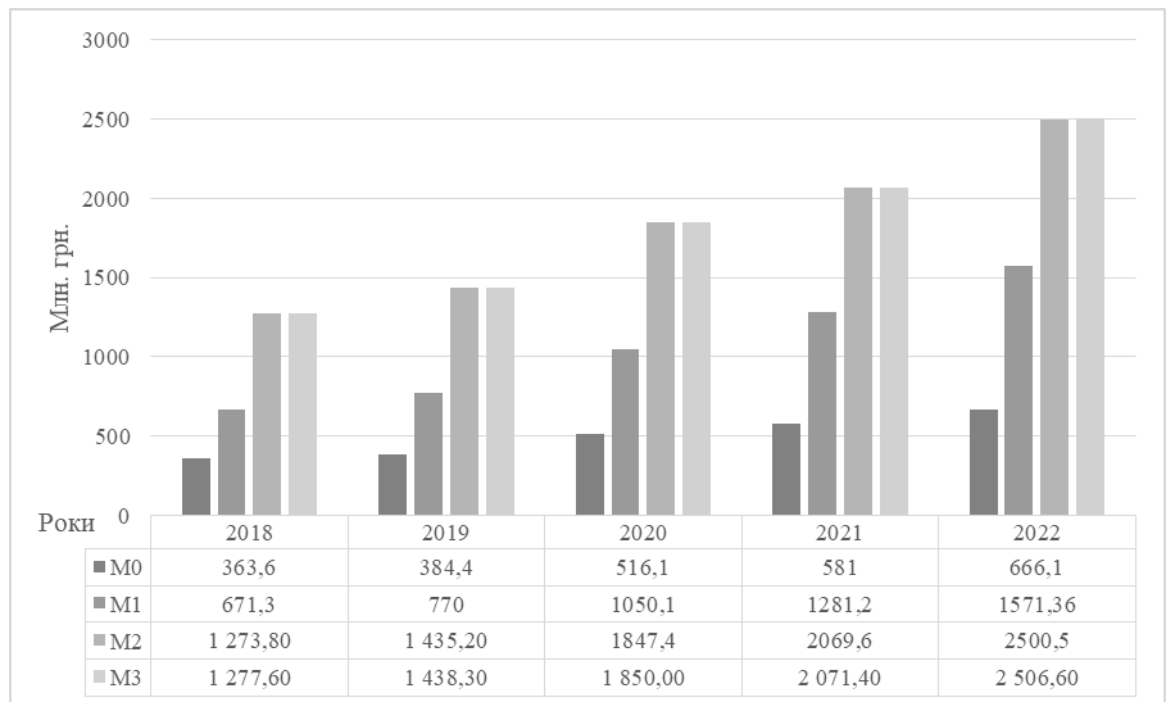

Рис. 2.3. Стан та динаміка зміни обсягів грошової маси в Україні у 2018–2022 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором за даними: [38; 41]

Причому, темп приросту грошової маси істотно перевищує темп зростання ВВП. Першочергово такі дисбаланси грошового обігу зумовлені додатковою емісією НБУ, при якій застосовуються валютні й фондові канали для рефінансування й викупу облігацій внутрішньої державної позики під цінні папери.

Крім того, варто зазначити, що критичне зростання грошової маси в обігу загрожує знеціненням національної валюти та галопуючою інфляцією, ознаки якої вже присутні в Україні, про що свідчить нестабільність валютного курсу та цінова нестабільність на внутрішньому ринку.

Якщо проаналізувати стан та динаміку зміни курсу гривні, встановленого НБУ, до іноземних валют, а саме долара США та євро впродовж 2018–2022 рр. (рис. 2.4), то можна констатувати, що посилення девальваційних шоків обумовлюють зростання курсу долара та євро на офіційному ринку, що має істотний негативний вплив на зниження обсягів кредитування, оскільки відбувається подорожання фінансових ресурсів.

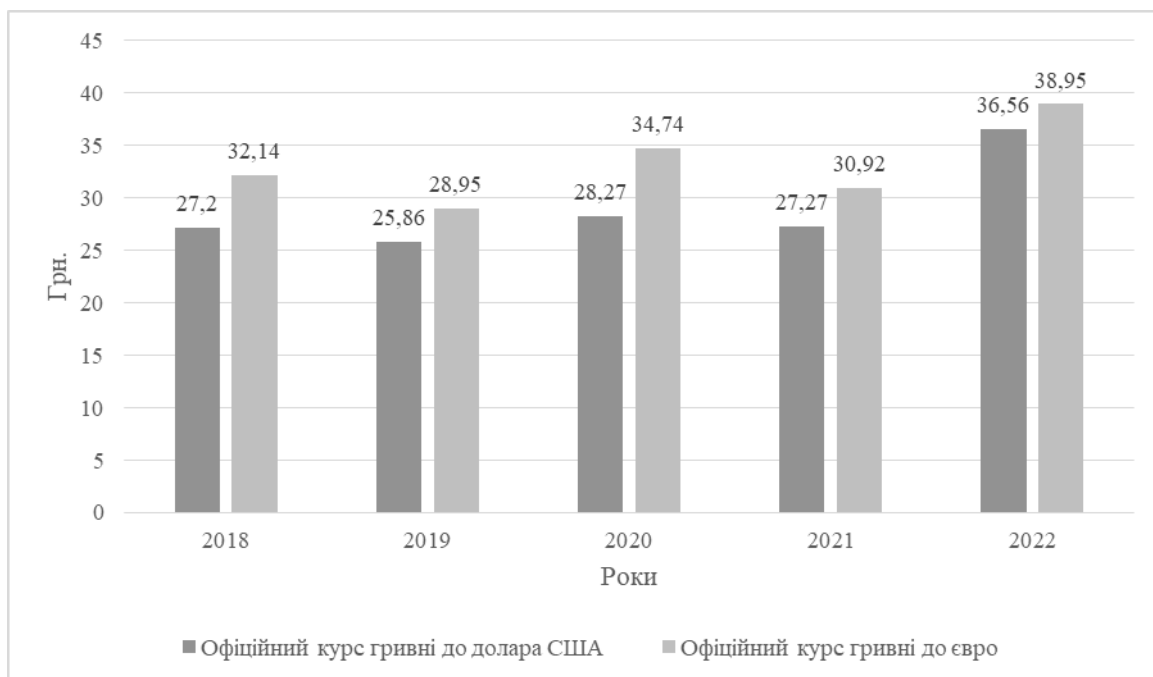

Рис. 2.4. Стан та динаміка зміни курсу гривні, встановленого НБУ, до іноземних валют, 2018–2022 рр., грн.

Джерело: сформовано автором за даними: [38; 42]

Безумовно, різке здешевлення гривні, порівняно із іноземними валютами, розбалансовує фінансову систему та становить загрозу фінансовій безпеці. Однак, виважена політика регулювання валютного курсу спроможна знизити негативний вплив ризиків і небезпек через ефективне управління золотовалютними резервами.

Проведення досліджень стану та динаміки зміни обсягів золотовалютних резервів України у 2018–2022 рр. (рис. 2.5) дає підстави стверджувати, що в період з 2018 р. по 2021 р. спостерігається стійкий зростаючий тренд щодо збільшення обсягів золотовалютних резервів з 20,82 млрд. дол. США до 30,94 млрд. дол. США, однак, їх обсяги є мізерними та не спроможними забезпечити досягнення бажаного соціально-економічного ефекту. У 2022 р. під впливом повномасштабної війни ситуація істотно поглибилася, а обсяги золотовалютних резервів скоротилися до 25,24 млрд. дол. США.

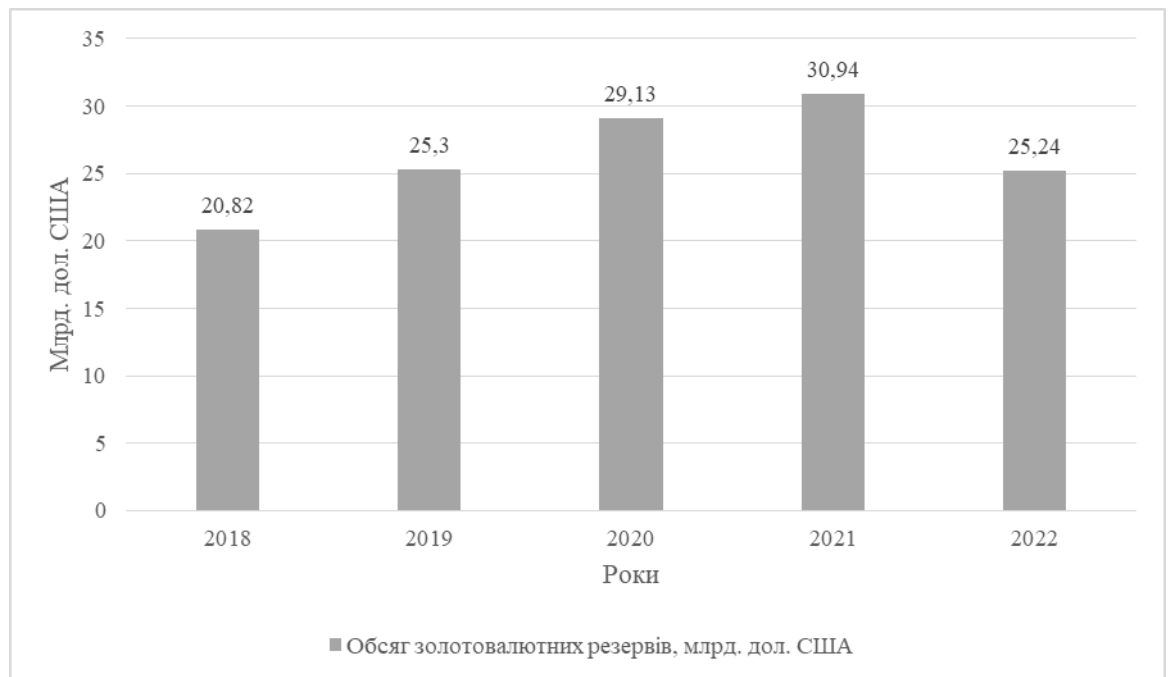

Рис. 2.5. Стан та динаміка зміни обсягів золотовалютних резервів України у 2018–2022 рр., млрд. дол. США

Джерело: сформовано автором за даними: [43]

Очевидно, що проблеми загострення аналізованих ризиків поглиблюються в умовах сучасності та спостерігаються значні деструктивні зміни процесів і явищ, що відбуваються в економіці в цілому, та у фінансовій сфері, зокрема. В даному контексті, окремо варто звернути увагу на такий ризик грошово-кредитної сфери як зростання рівня монетизації економіки, що відбувається на фоні різкого збільшення обсягів грошової маси. Оптимально допустиме значення рівня монетизації економіки знаходиться в межах 40–50 %, а відхилення від норми розцінюються як ризики й загрози фінансовій безпеці держави. При цьому, понаднормове зниження рівня монетизації економіки призводить до стагнації товарного, валютного й фондового ринків, а основна маса доходів концентрується у невеликої частки найбільш багатого населення. Динаміку рівня монетизації економіки України у 2018–2022 рр. відобразимо на рис. 2.6.

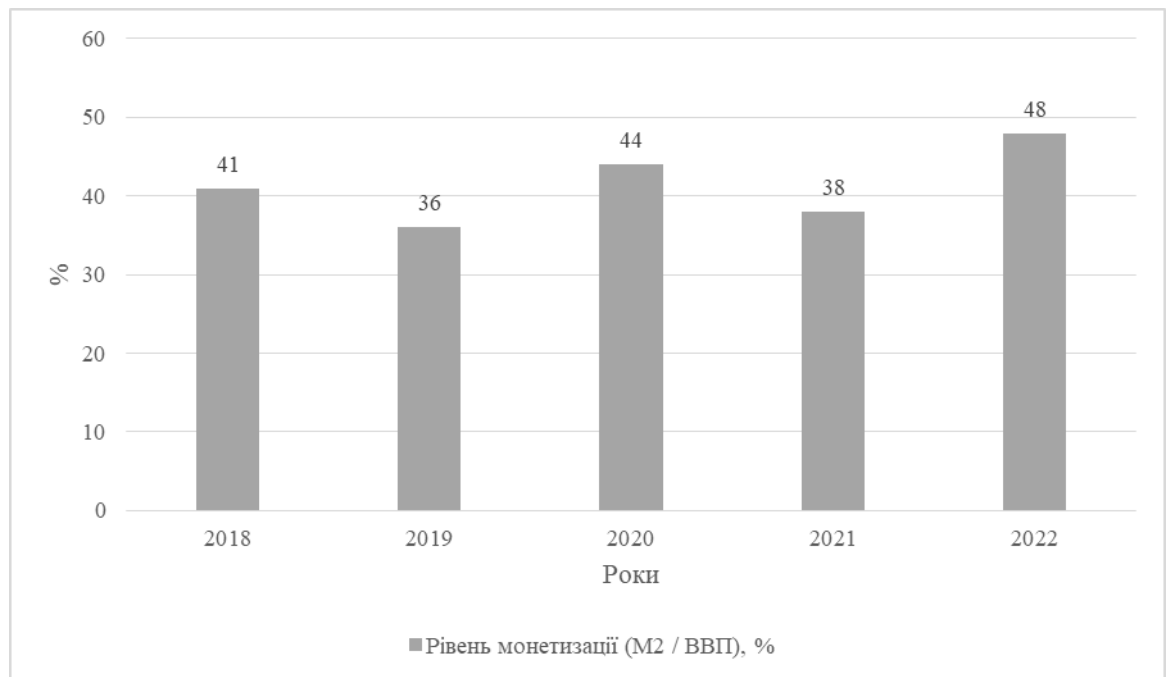

Рис. 2.6. Динаміка рівня монетизації економіки України у 2018–2022 рр., %.

Джерело: сформовано автором за даними: [38–40]

Аналізуючи результати проведених оцінок рівня монетизації економіки України, можна виявити циклічний характер його значення, що відображається синусоїдальним трендом та свідчить про періодичне посилення й послаблення проблем монетизації. Очевидно, що такі ситуації обумовлюються низьким рівнем активізації кредитної діяльності комерційних банків та нестабільністю банківського кредитування економіки й населення. За таких обставин відбувається поступове заміщення національної валюти іноземною, а грошово-кредитний ринок не спроможний виконувати поставлені перед ним функції.

Отже, окреслені тенденції вимагають належного реагування зі сторони держави та формування комплексу ефективних заходів протидії ризикам грошово-кредитної сфери, що становлять загрозу фінансовій безпеці України. Встановлено, що ризики грошово-кредитної сфери чинять вагомий вплив на фінансову безпеку України, а їх дестабілізуюче значення проявляється у зниженні рівня безпеки функціонування фінансової сфери.

Доведено, що найсуттєвішими ризиками грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці України є зростання обсягів грошової маси в обігу, підвищення рівня монетизації економіки, нестабільність валютного курсу, зростання рівня інфляції та зниження рівня золотовалютних резервів.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження стану та тенденцій зміни рівня фінансової безпеки України дозволили виявити критично незадовільні значення окремих індикаторів фінансової безпеки держави за усіма функціональними складовими. Виявлено, що рівень безпеки фінансового сектору має тенденцію до зниження впродовж 2018–2022 рр. із 46 % до 29,6 %. Доведено необхідність формування комплексу ефективних заходів протидії ризикам і загрозам, що виникають у грошово-кредитній, бюджетній, банківській, валютній сферах, а також у небанківському фінансовому секторі та призводять до зниження рівня фінансової безпеки України.

2. Виявлено надмірно негативний вплив на рівень фінансової безпеки України таких ризиків грошово-кредитної сфери як зростання рівня інфляції, різке падіння обсягів реального ВВП, зростання обсягів грошової маси, девальвація національної валюти, критично низькі обсяги золотовалютних резервів та їх істотне зниження в умовах 2022 р., а також зростання рівня монетизації економіки.

3. Встановлено вагомий вплив на значення індикаторів фінансової безпеки України чинників воєнного характеру та виявлено істотне зниження рівня фінансової безпеки за усіма компонентами в період повномасштабної війни. Дестабілізуючий вплив чинників війни проявляється у виникненні нових небезпеки та у зниженні спроможності фінансової системи вчасно виявляти й ефективно протидіяти ризикам і загрозам.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОТИДІЇ РИЗИКАМ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ У СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України

Стан та тенденції зміни параметрів фінансової безпеки України засвідчують наявність в країні значних проблем забезпечення фінансової стабільності та безпеки фінансової сфери. Очевидно, що грошово-кредитна сфера чинить вагомий вплив на фінансову систему, а дестабілізуючі чинники, ризики і загрози, які в ній виникають, призводять до зниження рівня фінансової безпеки держави. Існуючі проблеми потребують відповідного реагування щодо регулювання процесів порушення цінової стабільності, надмірного зростання непідкріпленої грошової маси, нестабільності валютного курсу та критично низьких обсягів золотовалютних резервів, а також щодо формування комплексу заходів захисту національних інтересів у фінансовій сфері держави.

Вирішення зазначених проблем неможливе без розроблення ефективного механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики держави, яка на сучасному етапі є недосконалою та недостатньо прозорою. Більше того, обмежуватися лише удосконаленням грошово-кредитної політики буде недостатньо, тому, вагомим її підкріпленням вважаємо удосконалення механізмів регулювання валютної та банківської системи. При чому, реалізація комплексу заходів захисту інтересів держави у фінансовій сфері повинна передбачати скоординовану взаємодію Національного Банку України із органами державної влади, політичними,

громадськими структурами та суспільством з метою забезпечення абсолютної прозорості їх діяльності та підзвітності.

Поряд із цим, при удосконаленні механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики основний акцент необхідно зробити на зміцнення фінансової безпеки України, особливо в частині виявлення та запобігання дестабілізуючих чинників, негативні дії яких призводять до загострення ризиків та загроз безпеці фінансового сектора. Стає очевидним, що за таких умов першочергового значення набуває формування механізму протидії ризикам та загрозам грошово-кредитної сфери, схематичне відображення якого систематизуємо на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Алгоритм формування основних напрямків виявлення й попередження ризиків і загроз грошово-кредитної сфери з метою забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: власна авторська розробка

При цьому зазначимо, що комплексне та своєчасне виконання зазначених заходів дозволить попереджувати негативний вплив ризиків і загроз на стан фінансової системи та протидіяти дестабілізуючим чинникам і небезпекам. Однак, реалізація запропонованих заходів потребує розроблення механізму формування та реалізації грошово-кредитної політики України, який, як встановлено, в Україні є недосконалим та неспроможним в повній мірі забезпечити досягнення бажаних результатів. Тому, його удосконалення трансформується в одне із найважливіших завдань реалізації державної політики у сфері фінансів, так як грошово-кредитна політика являється однією із ключових підсистем загального державного механізму та бере участь у процесі визначення основних напрямків регулювання економіки.

Безумовним фактом виявляється і те, що удосконалення механізму формування та реалізації грошово-кредитної політики України потребує перегляду основних методів й інструментів її реалізації. Крім того, вагомим є формування й визначення основних положень щодо мети грошово-кредитної політики та її уточнення з урахуванням впливу потенційних інфляційних, валютно-курсових та процентних ризиків, оскільки саме вони чинять значний вплив на параметри фінансової безпеки країни. Схематично удосконалений механізм формування та реалізації грошово-кредитної політики України відобразимо на рис. 3.2.

Очевидно, що успішність реалізації удосконаленого механізму формування та реалізації грошово-кредитної політики України залежить від вчасного виявлення ризиків і загроз, оскільки їх своєчасна ідентифікація дозволяє регулювати ступінь впливу на розвиток процесів і явищ, що відбуваються в грошово-кредитній сфері. За таких обставин інформаційне забезпечення є надзвичайно важливим, так як сприяє одержанню необхідної інформації про стан функціонування грошово-кредитної сфери та становить

підґрунтя для визначення пріоритетних цілей та заходів стабілізації грошово-кредитної системи й зміцнення фінансової безпеки держави.

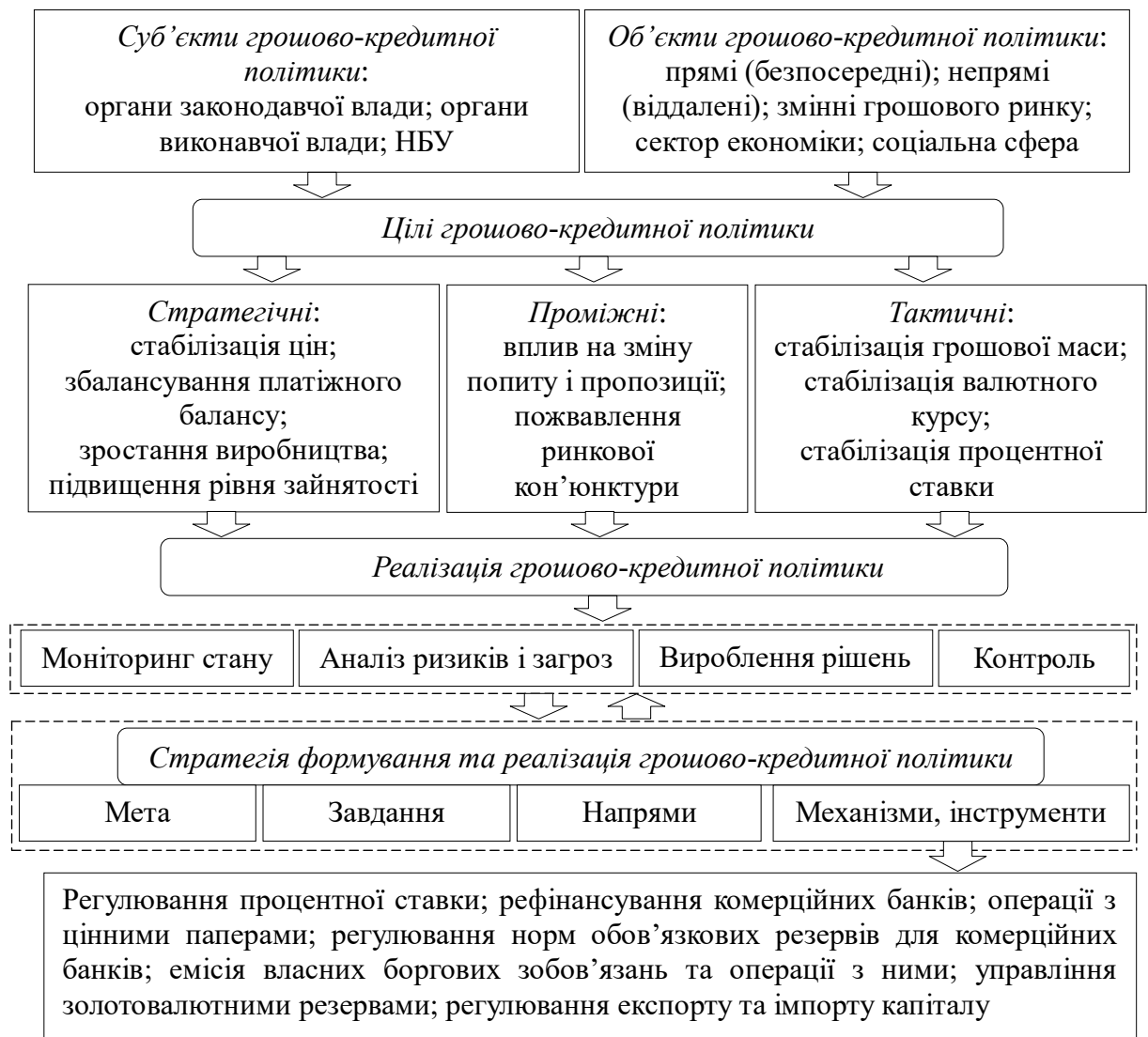

Рис. 3.2. Удосконалений механізм формування та реалізації грошово-кредитної політики України

Джерело: власна авторська розробка

Водночас, важливим залишається окреслення основних напрямків удосконалення грошово-кредитної політики, серед найбільш вагомих із яких вважаємо за доцільне виокремити наступні:

1) підвищення прозорості грошово-кредитної політики та транспарентності діяльності центрального банку – НБУ;

- 2) удосконалення діяльності фінансових ринків;
- 3) удосконалення інструментарію (Додаток В) та операцій грошово-кредитної політики в частині стимулювання банківського кредитування реального сектора економіки;
- 4) перегляд та удосконалення методики формування й реалізації процентної політики;
- 5) удосконалення інструментарію проведення досліджень, прогнозування та моделювання процесів і явищ;
- 6) мінімізація використання значних обсягів кредитних й депозитних операцій Національного Банку України овернайт;
- 7) удосконалення операцій відкритого ринку за методологією ЄЦБ як основних операцій надання ліквідності;
- 8) оптимізація та перегляд меж коридору процентних ставок та його розширення.

Реалізація заходів з удосконалення грошово-кредитної політики в умовах невизначеності, нестабільності та тривалого впливу негативних чинників воєнного характеру неможлива в короткостроковій перспективі, оскільки вразливість фінансової системи до ризиків і загроз сучасності є надмірною, а наявні постійні потрясіння й шоки не сприяють швидкій реалізації запланованих сценаріїв. Тому, за таких обставин, актуалізується необхідність визначення основних векторів удосконалення грошово-кредитної політики в стратегічній перспективі, для чого необхідним виявляється розроблення й удосконалення Стратегії формування та реалізації грошово-кредитної політики держави, схематичне відображення якої узагальнено на рис. 3.3.

Процес удосконалення Стратегії формування та реалізації грошово-кредитної політики держави потребує її адаптації до змінних умов сучасності та уточнення мети самої грошово-кредитної політики, а саме: забезпечення оптимального рівня регулювання обсягу грошової пропозиції з метою

стабілізації фінансово-економічної системи через забезпечення рівноваги на національному ринку, зниження інфляції та стимулювання зайнятості.

Рис. 3.3. Удосконалення Стратегії формування та реалізації грошово-кредитної політики держави

Джерело: власна авторська розробка

Однак, досягнення поставленої мети потребує реалізації певних заходів щодо проведення монетарного режиму гнучкості інфляційного таргетування, зниження кредитних ризиків банківської системи й активізації банківського кредитування реального сектора економіки, підвищення ефективності функціонування фінансового посередництва, а також підвищення рівня довіри економічних агентів до банківської системи.

Таким чином, результати проведених досліджень доводять, що в Україні існують вагомі проблеми функціонування грошово-кредитної сфери та реалізації грошово-кредитної політики. Виявлено, що існуючий механізм формування й реалізації грошово-кредитної політики України є недосконалим та потребує перегляду й покращення. Доведено, що з метою забезпечення оптимального рівня й задля зміцнення фінансової безпеки держави необхідним виявляється формування комплексу спеціальних заходів щодо підвищення прозорості грошово-кредитної політики та транспарентності діяльності Національного Банку України не лише в короткостроковому періоді, а й в стратегічній перспективі.

3.2. Міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави

Наявність значних проблем функціонування грошово-кредитної сфери в Україні свідчить про неспроможність вітчизняної фінансової системи вчасно та ефективно протидіяти ризикам, викликам і небезпекам сучасності, внаслідок чого істотно знижується рівень фінансової безпеки держави, що доводиться вагомими деструктивним змінами в країні, посиленням макроекономічної та фінансової нестабільності, загостренням проблем у суспільстві та неспроможністю захистити національні інтереси у фінансовій

сфері. Окреслені тенденції свідчать про необхідність пошуку ефективних шляхів виходу із кризових ситуацій, одним із яких може бути адаптація позитивного міжнародного досвіду протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави до вітчизняних умов функціонування фінансової системи.

Варто зазначити, що на міжнародному рівні важливу роль при забезпеченні фінансової безпеки через реалізацію грошово-кредитної політики держави відіграє підвищення ефективності монетарної політики та реалізація державної політики регулювання грошово-кредитної сфери. Очевидно, що такий комплексний підхід відображає параметри впливу ризиків і загроз грошово-кредитної сфери на рівень фінансової безпеки, оскільки передбачає:

- 1) підвищення ефективності застосування інструментів грошово-кредитної політики;
- 2) підвищення ефективності валютної політики;
- 3) підвищення ефективності діяльності банківської системи.

На рис. 3.4 вважаємо за доцільне систематизувати особливості регулювання ризиків, що виникають в грошово-кредитній сфері, за напрямками реалізації грошово-кредитної політики, а також інструменти, необхідні для її реалізації й заходи формування й реалізації грошово-кредитної політики, що найчастіше використовуються країнами Європейського Союзу, США та Канадою. При цьому, зазначимо, що найчастіше в зарубіжних країнах з метою підвищення рівня безпеки фінансової й грошово-кредитної сфери застосовується раціоналізація використання інструментів грошово-кредитної політики, підвищення ефективності функціонування банківської системи та стабілізація валютної політики. Стає очевидним, що грошово-кредитна політика в різних країнах світу визнана ефективним інструментом зміцнення безпеки фінансової сфери, тому дотриманню виконання її основних завдань надається значна увага, особливо в напрямку контролю центрального банку за обсягами

попиту й пропозиції грошової маси, щодо забезпечення цінової стабільності, врегулювання процесів на ринку праці: зниження безробіття та зростання зайнятості, а також забезпечення сталого економічного зростання.

Рис. 3.4. Основні напрями, інструменти, заходи та результати грошово-кредитної політики, що здійснюються в зарубіжних країнах [22, с. 167]

Водночас, різні країни світу виокремлюють та реалізують грошово-кредитну політику в залежності від обраного її типу: експансивну або рестрикційну. Експансивна грошово-кредитна політика притаманна таким країнам як США та Канада, де спостерігається послаблення монетарних умов, збільшення пропозиції грошей та зниження відсоткових ставок. Рестрикційна грошово-кредитна політика характерна країнам Європейського Союзу та характеризується уповільненням інфляції й стримуванням економічного зростання. Свідченням зазначеного виступають дослідження Т. Єфименко та М. Єрмошенка [44, с. 278], які виявили, що високо розвинуті країни світу зниження впливу ризиків і загроз грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави врегульовують за рахунок посилення державної політики управління ресурсним потенціалом з основним акцентом на зміцнення власних джерел покриття витрат, а також апелюють до формування основних засад переорієнтації банківської системи на внутрішні ринки консолідації фінансових ресурсів. Реалізація такого підходу дозволяє задовільнити попит реального сектору економіки на кредитні ресурси та підвищити довіру до урядових структур й інвесторів.

В Німеччині та Швейцарії виявлення ризиків грошово-кредитної сфери та протидія їх дестабілізуючому впливу здійснюється завдяки дотриманню принципів гнучкості, підзвітності та прозорості діяльності їх центральних банків, внаслідок чого запровадження режиму інфляційного таргетування розцінюється як формування окремого напрямку монетарного режиму [45, с. 8–19].

Варто зауважити, що на міжнародному рівні спостерігаються такі тенденції, за яких режим інфляційного таргетування запроваджується більшістю країн, що позиціонують високі показники соціально-економічного розвитку. Зокрема, він успішно реалізовується Польщею, Францією, Японією, Великобританією та США. Достатньо вагомі результати запровадження режиму інфляційного таргетування зафіксовані в Грузії та Угорщині.

Окремі країни, вагому увагу приділяють забезпеченню досягнення високих показників зайнятості населення, оскільки вважають їх стимулятором стабілізації ситуації у фінансовій сфері та забезпечення стійкості фінансової системи до викликів і небезпек сучасності. Прикладом таких країн є Швеція, Ізраїль, США, Австралія та Словаччина.

Натомість, Німеччина, Японія та Польща ефективність протидії ризикам грошово-кредитної сфери підвищують за рахунок постійного удосконалення механізму використання платіжних систем, які дозволяють знизити рівень використання готівки та підвищити прозорість грошових розрахунків [46]. В Німеччині, крім зазначеного, створено спеціальний фонд стабілізації фінансово-кредитного ринку, фінансова спроможність якого покриває проблемні питання, спричинені загострення впливу ризиків грошово-кредитної сфери. Водночас, німецьке законодавство у разі посилення кризових станів і ризиків неплатоспроможності передбачає й допускає трансформацію великих банків у напівдержавну або й державну власність, чим підвищує рівень довіри до державних структур та посилює захист вкладників.

Досвід Канади щодо запобігання проявам ризиків грошово-кредитної сфери полягає в активному застосуванні центральним банком середньоринкової ставки [47], що дозволяє великим корпораціям й фінансовим інститутам посилити взаємодію між собою та здійснювати короткострокові позики.

Очевидно, що такий інструмент грошово-кредитної політики як відсоткова ставка є ефективним у багатьох країнах, оскільки дає можливість врегулювати низку проблемних питань. Однак, не менш важливими інструментами залишається регулювання норми обов'язкових резервів, вплив на обмінний курс національної валюти та операції на відкритому ринку. Причому, в тих країнах, де центральний банк має вищий рівень інституційної незалежності, зокрема в Японії, механізм регулювання грошово-кредитних відносин є більш досконалим [48, с. 96]. Застосування такого інструменту як

зниження кредитних ставок особливо доцільним є в умовах існування країн із низьким рівнем розвитку, нестабільністю банківської системи та із слабким рівнем розвитку національної економіки.

Управління відсотковою ставкою у Франції та Австрії дозволяє чинити вплив на розміри бюджетної компенсації та на розмір пільгової ставки при кредитуванні. Крім того, такий підхід дає можливість стимулювати обсяги банківського кредитування та враховувати побажання позичальників при оформленні кредитів. Така практика достатньо розповсюдженою є в Японії. Більше того, в Австрії поширеною є практика націоналізації проблемних банків, а також різносторонньої урядової підтримки банківської системи.

Проте, досягнути швидко позитивних результатів надзвичайно важко, тому, важливим залишається в процесі реалізації грошово-кредитної політики стабілізація банківської системи та переорієнтація діяльності банків на цілі кредитування. Позитивним в даному контексті відзначається досвід таких країн як Швеція, Аргентина та Бразилія [49, с. 22], які завдяки заміні проблемних активів банків цінними паперами інвестиційних фондів змогли вивести банківську систему із кризи, стабілізувати її та вивільнити значні обсяги фінансових ресурсів із резервування, за рахунок чого проблемні кредити були розтерміновані.

Позитивні аспекти досвіду протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави у Великобританії відрізняються своєю своєрідністю та особливістю. В даній країні практикується надання Банком Англії короткострокових кредитів суб'єктам господарювання, а також активна участь уряду в інвестуванні викупу часток у великих банків. Крім того у Великобританії унікальною є програма міжбанківського кредитування Королівському Банку Шотландії в заміну на надання державних гарантій комерційного й споживчого кредитування. Істотно підсилює грошово-кредитну політику Великобританії запровадження казначейських програм підтримки іпотечного кредитування.

Схожі тенденції спостерігаються щодо формування системи попередження й протидії грошово-кредитним ризикам у Греції, де сформований механізм надання кредитним установам спеціальних державних облігацій в заміन на забезпечення ними таких цінних паперів. Крім того, в Греції зміцнення капіталу банків також відбувається на основі їх забезпечення шляхом одержання державою частини привілейованих акцій.

Отже, проведені дослідження дають підстави стверджувати, що міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави є достатньо вагомим. Виявлено, що ефективність протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави істотно залежить від рівня розвитку країни та від її спроможності вчасно реагувати на виклики й небезпеки сучасності. Доведено, що удосконалення грошово-кредитної політики держави являється передумовою попередження виникнення кризових явищ в грошово-кредитній та фінансовій системі держави. Обґрунтовано доцільність запозичення світового досвіду протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави та адаптації позитивних міжнародних практик в умовах функціонування України.

Висновки до розділу 3

1. На підставі аналізу існуючих підходів до дослідження проблем необхідності удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України встановлено, що процес регулювання відносин в грошово-кредитній сфері потребує посилення із врахуванням дестабілізуючого впливу чинників зовнішнього й внутрішнього середовища. Доведено, що попередження та протидія ризикам грошово-кредитної сфери в процесі формування й реалізації грошово-кредитної політики дозволить підвищити рівень фінансової безпеки держави.

2. Виявлено, що виважена грошово-кредитна політика знизить ризики й загрози зниження рівня фінансової безпеки України, проте, досягнення бажаних результатів потребує перегляду й удосконалення методики формування й реалізації процентної політики й визначення облікової ставки НБУ, оптимізації й раціоналізації меж коридору процентних ставок, а також стимулювання кредитування банками реального сектору економіки.

3. Обґрунтовано доцільність запозичення Україною зарубіжного досвіду протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави. Встановлено, що успішна адаптація позитивних міжнародних практик зниження дестабілізуючого впливу ризиків і загроз, які виникають в грошово-кредитній сфері, зумовить підвищення ефективності функціонування фінансової системи країни, забезпечить належне регулювання основних грошово-кредитних процесів та сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження теоретико-методичних засад моніторингу ризиків грошово-кредитної сфери у системі зміцнення фінансової безпеки України. Проведено оцінку стану фінансової безпеки України та здійснено моніторинг ризиків грошово-кредитної сфери з метою виявлення їх впливу на параметри фінансової безпеки України. Запропоновано основні напрямки вирішення проблем дестабілізуючого впливу ризиків грошово-кредитної сфери на фінансову безпеку України. На підставі результатів проведеного дослідження можна сформулювати наступні висновки:

1. З'ясовано, що сутність фінансової безпеки держави полягає у забезпеченні такого стану захищеності національних інтересів у фінансовій сфері, який дозволив би стабільне функціонування фінансової системи держави, ефективну протидію ризикам, загрозам і небезпекам сучасності та створив би належні умови для сталого соціально-економічного розвитку й економічного зростання. Встановлено, що фінансова безпека в системі економічної безпеки держави посідає одне із найбільш вагомих місць і являється її ключовою компонентою. Виявлено, що основними складовими фінансової безпеки держави є грошово-кредитна, банківська, бюджетна, боргова, валютна безпека та безпека небанківського фінансового сектору.

2. Досліджено основні сутнісні характеристики ризиків грошово-кредитної сфери та встановлено їх значний вплив на фінансову безпеку держави. Доведено, що відхилення значень індикаторів фінансової безпеки за усіма її функціональними складовими від оптимального значення спричинює посилення ризиків і загроз, які в умовах істотного зниження фінансово-економічної стабільності особливо загострилися. Встановлено значний негативний вплив на рівень фінансової безпеки держави ризиків, що виникають у грошово-кредитній сфері, оскільки вони спричиняють цінову

нестабільність, розбалансовують процеси і явища, спричиняють знецінення національної валюти та обмежують доступ до кредитних ресурсів.

3. Результати аналізу стану фінансової безпеки України дають підстави стверджувати, що під впливом посилення викликів і небезпек сучасності рівень фінансової безпеки України має тенденцію до зниження за усіма її функціональними складовими. Встановлено, що значення більшості індикаторів фінансової безпеки держави перебувають у незадовільних та критичних межах, що становить значну загрозу фінансовій системі країни. Виявлено особливо небезпечні ризики, які виникають у грошово-кредитній сфері та суттєво впливають на забезпечення цінової стабільності, на курсову й процентну політику, на регулювання грошової маси в обігу, а також спричиняють зниження обсягів золотовалютних резервів країни.

4. Доведено вагомий дестабілізуючий вплив ризиків грошово-кредитної сфери на фінансову безпеку України, що проявляється у критичному зростанні грошової маси в обігу, в коливанні й нестабільності курсу національної грошової одиниці, в посиленні цінової нестабільності та інфляційних чинників, в зниженні рівня золотовалютних резервів.

5. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізму формування й реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України та окреслено основні пріоритети формування механізму протидії ризикам та загрозам грошово-кредитної сфери. Запропоновано основні напрямки удосконалення грошово-кредитної політики України в стратегічній перспективі, одним із яких виявляється розроблення й удосконалення Стратегії формування та реалізації грошово-кредитної політики держави.

6. Узагальнено міжнародний досвід протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави та доведено необхідність адаптації позитивних зарубіжних практик до умов існування України. Встановлено, що досвід зарубіжних країн у протидії ризикам грошово-кредитної сфери фінансовій безпеці держави дозволить Україні підвищити

ефективність функціонування грошово-кредитної сфери та створить передумови для зміцнення її фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. К.: Знання України, 2020. 423 с.
2. Варналій З.С. Економічна безпека: навчальний посібник. К.: Знання, 2009. 647 с.
3. Сухоруков А., Харазішвілі Ю. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. К.: НІСД, 2012. 368 с.
4. Сухоруков А.І. Система економічної безпеки держави: монографія. К.: ВД «Стилос», 2009. 685 с.
5. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К.: НІПМБ, 2014. 117 с.
6. Харазішвілі Ю. Системна безпека сталого розвитку: інструменти, оцінки, резерви та сценарії стратегічної реалізації: монографія. К.: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2019. 304 с.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.
9. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
10. Гудзовата О.О. Чинники та функціональні особливості розвитку грошово-кредитної сфери в контексті формування системних характеристик фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 83–87.

11. Антонюк Д.А., Бабець І.Г., Варналій З.С., Флейчук М.І. та ін. Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 872 с.
12. Власюк О.С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання: монографія. К.: ДННУ Академія фінансового моніторингу. 2011. 474 с.
13. Нечипорук Л.В., Гетьманський М.О. Фінансова безпека держави та особливості безпеки страхового ринку як її складової. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2017. № 4. С. 76–85.
14. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінічук М., Стадник М. Національна безпека держави: філософсько-правовий соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.
15. П'ятницька Г.Т., Федулова І.В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок та ризики забезпечення. *Ефективна економіка*, 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8059>.
16. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. № 3. 2012. С. 14.
17. Вінічук М.В., Наконечна Н.В. Економічна безпека держави: соціально-економічний вимір: навчальний посібник. Львів: Ліга–Прес, 2018. 322 с.
18. Носань Н.С. Актуальні загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 40. С. 35–39.
19. Пироженко В. Фінансова глобалізація: виникнення, форми, особливості глобального фінансового ринку. *Напрямки розвитку фінансової глобалізації*. 2018. URL: <http://eumtp.ru/?p=1179>.

20. Хорошева Г.С. Сутність грошово-кредитної політики і особливості її реалізації в системі управління економічною безпекою держави. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 2. С. 51–55.
21. Марченко О.М., Пушак Я.Я., Ревак І.О. Фінансова безпека держави: навчальний посібник. Львів, 2020. 356 с.
22. Гудзовата О.О. Механізм реалізації грошово-кредитної політики в системі зміцнення фінансової безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня д.е.н. Київ, 2019. 421 с.
23. Заячківська О.В., Сиротюк О.Ю. Фінансова безпека банківського сектору України. *Вісник НУБГП*. 2023. Вип. 1 (101). С. 33–41. URL: <https://doi.org/10.31713/ve120234>.
24. Брежнєва-Ярмоленко О.В., Харитоненко А.В. Оцінка впливу державного боргу на фінансову безпеку країни. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2021. № 2 (3). С. 46–53. URL: DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254827pp46-53.
25. Тулуш Л.Д., Леонтович С.П., Радченко О.Д. Державне регулювання фінансової безпеки в умовах воєнного стану. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-41>.
26. Марина А.С., Мирошніченко Г.Б., Шаповал І.А. Валютна безпека України в умовах реалізації концепції сталого розвитку. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 180–190. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2022-79-25>.
27. Дахнова О.Є., Городецька Т.Е., Семенець А.О. Аналіз стану грошово-кредитної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 1 (175). С. 277–285. URL: https://www.researchgate.net/publication/303163788_Analiz_stanu_grosovo-kreditnoi_bezpeki_Ukraini.
28. Нечипоренко А.В., Мамалига А.В. Боргова безпека України: сутність та сучасний стан. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. Вип. 2. С. 188–201. URL: DOI 10.33244/2617-5940.2.2019.191-204.

29. Полторак А.С. Бюджетна безпека України: динаміка рівня в умовах глобалізаційних змін. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. Вип. 3. С. 28–35. URL: DOI: 10.31521/2313-092X/2019-3(103)-4.
30. Міро І.М. Оцінка рівня банківської безпеки України як елемент управління фінансовою безпекою. *Академічний огляд*. 2021. № 2 (55). С. 33–46. URL: DOI: 10.32342/2074-5354-2021-2-55-4.
31. Новікова К.І. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки держави в умовах хаотично структурованої економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 747–752. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/154.pdf>.
32. Марко І.Ю., Радченко О.Д., Мельничук О.О., Фінансові ризики бюджетної безпеки та їх державне регулювання. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 67–78. URL: DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108067>.
33. Зведений бюджет України, 2010–2022 рр. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2022/>.
34. Request the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), «The level of economic safety». URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/%20rivien_iekonomichnoyi_biezpieki.
35. Рівень економічної безпеки інтегральний та за окремими складовими: електронний лист-відповідь на запит про доступ до публічної інформації від 08.07.2020 р. до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Вихідний номер: 3032-06/43477-09 від 14.07.2020 р.
36. Інтегральний показник економічної безпеки України в цілому та за 9-ти середньозваженими субіндексами економічної безпеки за 2010–2020 роки: електронний лист-відповідь на запит про доступ до публічної інформації від 27.09.2021 р. до Міністерства економіки України. Вихідний номер: 3032-05/48176-09 від 03.10.2021 р. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/93135/response/341539/attach/3/0.pdf?cookie_passthrough=1.

37. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 40–49.
38. Статистичний щорічник України за 2021 рік. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
39. War in the Region. Europe and Central Asia Economic Update 2022. World Bank Group. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/europe-and-central-asia-economic-update-war-region-spring-2022-enrutrsgaz>.
40. Валовий внутрішній продукт. Міністерство фінансів України. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>.
41. Грошово-кредитна статистика НБУ. 2023. Національний Банк України. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fmonetary-policy-debates.bank.gov.ua%2Ffiles%2F3.1-Monetary_Statistics.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK.
42. Офіційний курс долара та євро 2022. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/nbu/usd/2022-12-31/>.
43. Міжнародні резерви та ліквідність в іноземній валюті. Національний Банк України. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fbank.gov.ua%2Ffiles%2FSDDS%2FIREZ.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK>.
44. Єфименко Т.І., Єрмошенко М.М. Фінанси інституційних секторів економіки України: монографія. К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2014. 584 с.
45. Гриценко А., Кричевська Т. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики. *Вісник Національного банку України*. 2006 № 2. С. 16–21.
46. Сомик А.В. Підходи та проблеми оцінки ефективності грошово-кредитної політики Національного банку України. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3697>.

47. Башнянин Г.І., Драбовський А.Г., Щедра О.В., Шпаргало Г. Є. Грошово-кредитне регулювання в перехідних економіках: проблеми методів і економічної ефективності. Львів: Львівська комерційна академія, 2008. 160 с.
48. Побережна Н.М., Колісніченко А.С. Зарубіжний досвід грошово-кредитної політики та особливості застосування деяких аспектів банківської системи в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. № 2 (43). С. 92–97.
49. Герасименко Р.А., Дегтярева М.С. Зниження проблемної заборгованості як умова виходу банківської системи України із кризи. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Харків, 2019. № 2 (7). С. 14–23.

ДОДАТКИ

Додаток А

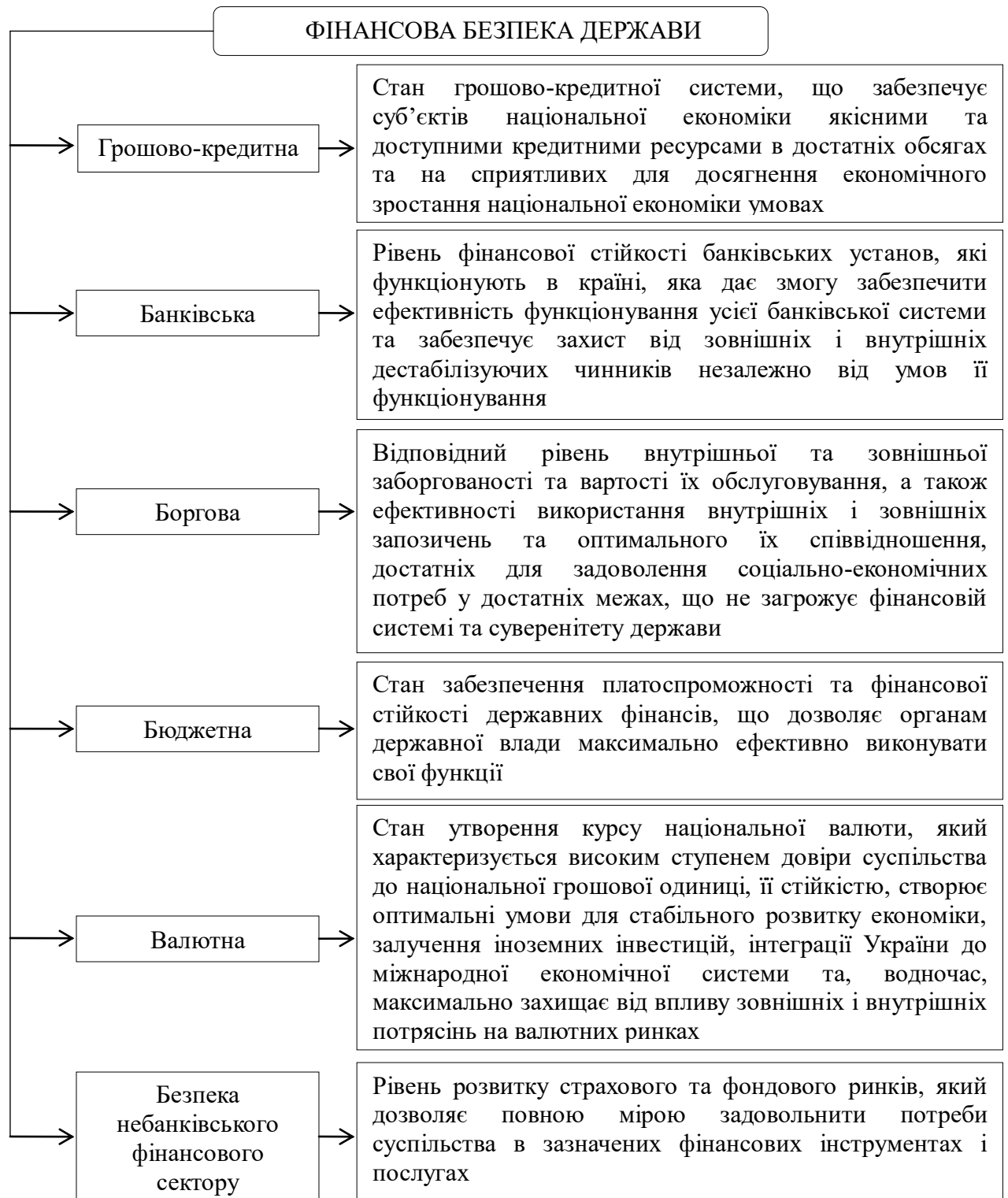

Рис. 1. Складові фінансової безпеки

Додаток Б

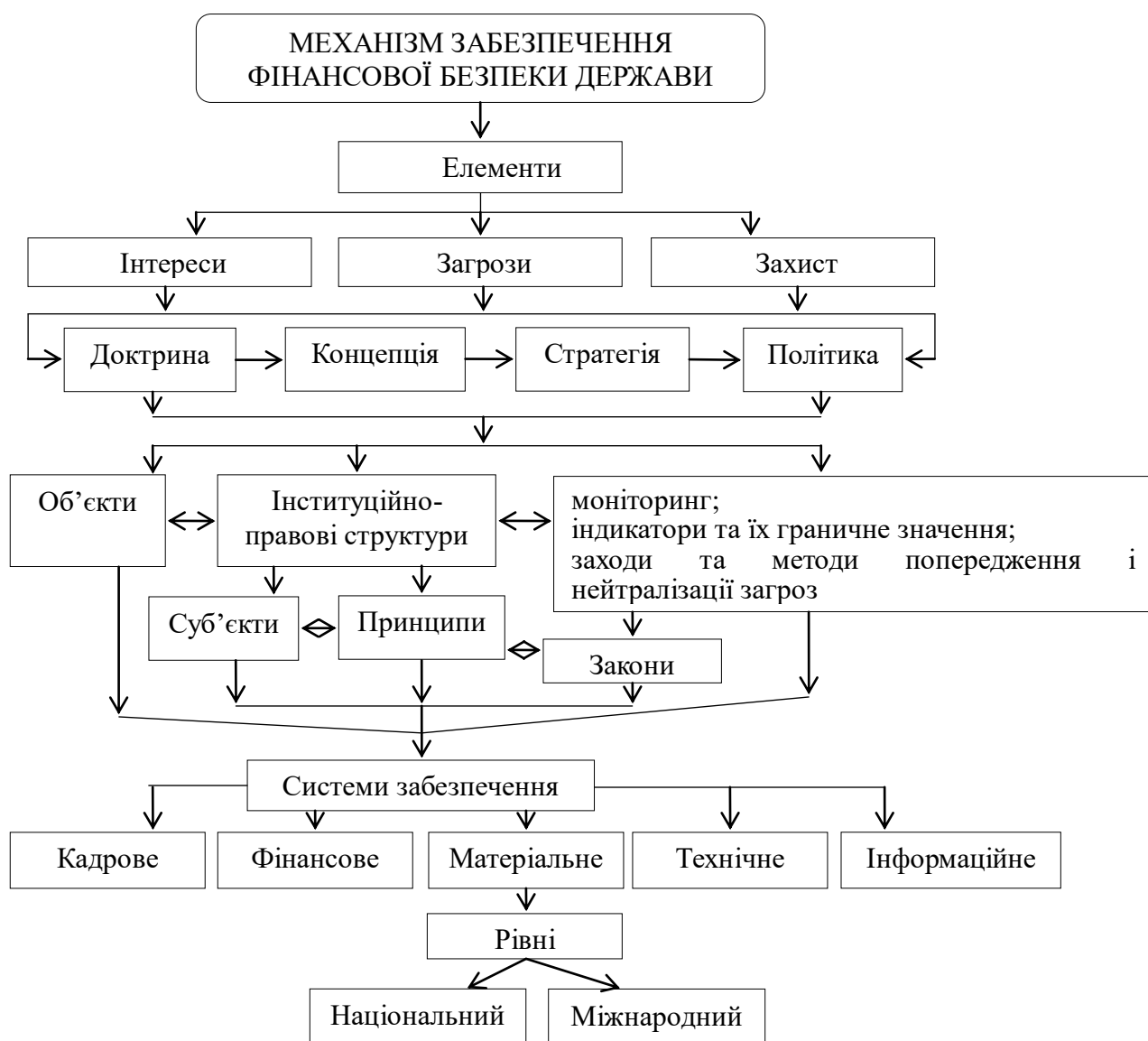

Рис. 2. Механізм забезпечення фінансової безпеки держави

Додаток В

Рис. 3. Інструменти грошово-кредитного регулювання відповідно до класифікаційних ознак